

**“เห็นเขาเขียนผิด ๆ คิดอวรณ์” : สาเหตุของปัญหาการสะกดคำไทย
และกลวิธีการอธิบายเพื่อแก้ปัญหาการสะกดคำไทย
ในแบบเรียน “ปรีณำพจนานต์”**

พิรัช สติยทุทธการ*

รับบทความ: 16 สิงหาคม 2568

แก้ไขบทความ: 7 ตุลาคม 2568

ตอบรับ: 27 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาสาเหตุของปัญหาการสะกดคำไทยและกลวิธีการอธิบายเพื่อแก้ปัญหาการสะกดคำไทยในแบบเรียนเรื่อง ปรีณำพจนานต์ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ผลการศึกษาพบว่า แบบเรียนเรื่องดังกล่าวแต่งขึ้นโดยหยิบยืมคำที่มักสะกดผิดที่เป็นปัญหาต่อการสะกดคำไทยของนักเรียน มีสาเหตุของปัญหา ได้แก่ การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงพ้องกัน การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงคล้ายกัน การสะกดคำผิดที่เกิดจากรูปเขียนไม่สื่อเสียงอ่าน การสะกดคำผิดที่เกิดจากการอ้างอิงแนวเทียบผิดหรือสะกดผิดมาแต่เดิม การสะกดคำผิดที่เกิดจากความไม่รู้จักหลักอักขรวิธี และการสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงอ่านหรือความหมายหลายอย่าง ผู้แต่งใช้กลวิธีการอธิบายคำที่มักสะกดผิด ได้แก่ การยกคำขึ้นเทียบเป็นชุดพร้อมแสดงตัวอย่าง การชี้แจงอักขรวิธีและแบบแผนการใช้คำให้ชัดเจน และการอธิบายคำตามหลักไวยากรณ์ และหลักวิชาทางอักษรศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจและจดจำแบบที่ถูกต้อง ส่งผลให้สาระของ

* นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

(อีเมล: pirachutsth@gmail.com)

แบบเรียนเรื่องนี้มุ่งอธิบายคำไทยที่มีกสะกดผิดได้ละเอียดกว่าแบบเรียนภาษาไทยที่มีมาแต่เดิม และแก้ปัญหาการสะกดคำไทยอย่าง “ผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่าง” สอดคล้องกับภารกิจการปฏิรูปการศึกษาไทยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำสำคัญ: ปกิณำพจนานต์, ปัญหาการสะกดคำไทย, กลวิธีการอธิบาย, แบบเรียนภาษาไทย

“Seeing Them Write Incorrectly, I Feel a Lingering Unease” :
Causes of Thai Spelling Problems and Explanatory Strategies to
Resolve Thai Spelling Issues in the Textbook
“Pakiranamphotchanart”

Pirachut Stithyudhakarn^{*}

Received: *August 16, 2025*

Revised: *October 7, 2025*

Accepted: *October 27, 2025*

Abstract

This article studies the causes of Thai spelling problems and the explanatory Techniques to address Thai spelling issues in Phraya Srisundaravohara (Noi Acharyankura)’s textbook, “Pakiranamphotchanart”. The study shows that the textbook addresses common spelling errors among students. These include errors arising from words with the same sound (homophones), words with similar sounds, written forms that do not communicate the pronunciation, misguided analogy or prior incorrectness, lack of orthographic knowledge, and words having multiple pronunciations or meanings. The author employs several explanatory techniques for problematic words, including comparing words in sets with illustrative

^{*} Literature Arts Official, Practitioner Level, Office of Literature and History, The Fine Arts Department (E-mail: pirachutsth@gmail.com)

examples, explicitly clarifying orthography or standardized word usage patterns, and explaining them based on grammatical principles and linguistics. These techniques promote correct understanding and memorization of standard forms. Consequently, the textbook provides greater detail on frequently misspelled Thai words than previous Thai language textbooks and resolves “incorrect” and “non-standard” Thai language usage, by the educational reform mission initiated by King Chulalongkorn.

Keywords: Pakiranamphotchanart, Thai spelling issues, explanatory techniques, Thai language textbooks

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นภารกิจสำคัญของการพัฒนาสยามให้เจริญรุ่งเรือง โดยโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวัง เมื่อพุทธศักราช 2414 เพื่อเป็นสถานศึกษาของเจ้านายที่ทรงพระเยาว์ และบุตรหลานของข้าราชการ (*ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1*, 2540, น. 257) ทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้งเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดทูลฉลองกรมพระอาลักษณ์ เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวัง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2480, น. 3) พระยาศรีสุนทรโวหารได้เรียบเรียงแบบเรียนภาษาไทยสำหรับใช้ในโรงเรียนหลวง ได้แก่ แบบเรียนชุด “แบบเรียนหลวง” ที่ใช้บังคับเรียนของโรงเรียนหลวง ประกอบด้วยมูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคิธาน ไพบจน์พิจารณ์ และพิศาลการันต์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, น. 16) แบบเรียนชุดดังกล่าวเป็นเนื้อหาในระดับเริ่มอ่านเขียนจนถึงเรียนรู้คำศัพท์ที่ใช้เป็นพื้นฐาน รวมถึงแบบเรียนเรื่องอื่นที่มุ่งสอนเนื้อหาต่าง ๆ ออกไป เช่น นิติสารสาธก (กรมศิลปากร, 2565, น. 18) สังโยคิธานแปล (กรมศิลปากร, 2504, น. 283-367) คำกลอนพิศาลการันต์ (กรมศิลปากร, 2567ข, น.15) เป็นแบบเรียนอธิบายเสริมความจากแบบเรียนหลวง นามพรรณพฤษา สัตวาทิธาน (กรมศิลปากร, 2565, น. 16) เป็นแบบเรียนสำหรับฝึกอ่านและเรียนรู้คำศัพท์ ฯลฯ

การจัดการศึกษาในโรงเรียนหลวงส่งผลต่อพัฒนาการของการแต่งแบบเรียนภาษาไทย กล่าวคือจากเดิมแต่ละสำนักเรียนต่างสอนภาษาไทยและอักขรวิธีอ่านเขียนตามรูปแบบต่างกันไป (พระยาปรียัติธรรมธาดา, 2562, น. 115-116) ซึ่งถือกันว่าเนื้อหาภาษาไทยดังกล่าวสืบสายและพัฒนามาจากแบบเรียนจินตามณีที่ใช้เรียนแพร่หลายมาแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกระทั่งถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ในเวลาต่อมามีการปรับปรุงแบบเรียนภาษาไทยเป็นสำนวนต่าง ๆ ตามแนวทางของแต่ละสำนักเรียน (บุญเตือน ศรีวรพจน์, 2564, น. 15-16, 183) เมื่อตั้งโรงเรียนหลวงในรัชกาลที่ 5 แบบเรียน

ของพระยาศรีสุนทรโวหารจึงได้ใช้เป็นแบบเรียนหลักของวิชาเรียนในโรงเรียนหลวง ส่งผลให้นักเรียนได้เรียนภาษาไทยจากแบบเรียนเรื่องเดียวกันและเรียนรู้เนื้อหาที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน เวลาต่อมาวิชาเรียนและแบบเรียนของโรงเรียนหลวงได้ขยายไปสู่วัดที่เคยเป็นสำนักเรียนให้เป็นโรงเรียนที่สอนตามแบบแผนของโรงเรียนหลวง¹

ภูมิหลังของแบบเรียนปกรณำพจนานัด

1. ความเป็นมาและจุดมุ่งหมายของแบบเรียน

แบบเรียนปกรณำพจนานัด เป็นแบบเรียนภาษาไทยว่าด้วยการรวมคำศัพท์ที่มักสะกดผิดมากล่าวอธิบาย พระยาศรีสุนทรโวหารแต่งขึ้นสำหรับใช้เรียนภาษาไทยในโรงเรียนหลวง และได้ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช 2422 ในปีเดียวกันจึงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แบบเรียนดังกล่าวที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง ชื่อแบบเรียนเกิดจากคำว่า “ปกรณัม” หมายถึง เรียบเรียง กระจาย หรือระคน² กับ “พจนานัด” หมายถึง ถ้อยคำหรือเนื้อความ³ แสดงให้เห็นเนื้อหาสำคัญของแบบเรียนที่เป็นการรวมคำศัพท์ที่มักสะกดผิดอย่างเรียบเรียงจัดกระจาย ไม่ได้จัดเรียงลำดับโดยการใช้เกณฑ์ไวยากรณ์หรือมาตราอย่างใดอย่างหนึ่งมากำหนดแนวทาง

¹ มีข้อมูลจำนวนนักเรียนของโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในพระอารามที่สอบผ่านตามแบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหารเล่มต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ. 2428 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, น. 23-34)

² ปกรณัม (prakīṇaka) (ส.) แปลว่า เกือบทุก (miscellaneous, scattered, dispersed) (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2537, น. 432).

³ พจนานัด มาจาก วจน (ป.) แปลว่า ถ้อยคำ (พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์), 2551, น. 1514) กับ อด (ป.) แปลว่า เนื้อความ (น. 47)

การอธิบายเนื้อหา เพื่อใช้เป็นแบบเรียนบทพจนานุกรมให้ผู้เรียนจดจำคำศัพท์ต่าง ๆ ต่อจากที่ได้เรียนจาก “แบบสอน” คือแบบเรียนหลวงมาแล้ว

กลวิธีการสอนในแบบเรียนเรื่องนี้คือการยกคำศัพท์มาอธิบายให้เป็น “เครื่องเตือนใจระไวระวัง” แก่การเขียนหรือสะกดคำไทย ดังความอธิบายช่วงต้นว่า

จะคิดคำใช้ไว้อย่าง
พอเป็นเครื่องเตือนใจระไวระวัง

คำต่างต่างเดิมติดคิดต่อตั้ง
แม่นยำนพหลังเสียศักดิ์ภูมิกเรียน

(กรมศิลปากร, 2566, น. 48)

เมื่อพระยาศรีสุนทรโวหารทูลเกล้าฯ ถวายแบบเรียนดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตระกูลช้างเผือก ชั้น 3 นิภาภรณ์ แก่พระยาศรีสุนทรโวหารเป็นบำเหน็จความชอบ (หลวงมหาสิทธิโวหาร (ห่วย อาจารย์ยางกูร), 2438, น. 17-18)

2. รูปแบบ

แบบเรียนแต่งเป็นกลอนเพลงยาว จำนวน 954 คำกลอน กล่าวเนื้อหาแบบยกคำมาอธิบายเป็นลำดับข้อ จำนวน 101 ข้อ ซึ่งการแบ่งลำดับข้อ พบตั้งแต่ในการพิมพ์ครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช 2422

3. เนื้อหาของแบบเรียน

เนื้อหาในแบบเรียนปรีณำพจนานุกรมว่าด้วยการอธิบายคำที่มักสะกดผิดต่าง ๆ มีตัวเลขกำกับไว้ จำนวน 101 ข้อ ในแต่ละข้อ พบตั้งแต่การอธิบายคำศัพท์เพียง 1 คำ จนถึงการอธิบายคำจำนวนมากกว่า 10 ขึ้นไป ผู้วิจัยพบว่ามีจำนวนคำที่นำมาสอนในแบบเรียนนี้ จำนวน 310 คำ ตัวอย่างเช่น การอธิบายคำพ้องเสียง (เช่น คำ “กาน กาน การ กาล กาท กาญจน์”, คำ “ฟึง-ฝึง” ฯลฯ) การอธิบายคำพ้องรูป (เช่น คำ “เพลา-เพล (รถ)” ฯลฯ)

การอธิบายคำที่ออกเสียงคล้ายกัน (เช่น คำ “เปา-ปาว”, คำ “ไกร-ไตร” ฯลฯ) การอธิบายคำที่มักเขียนตามการออกเสียงเปลี่ยนไป (เช่น คำ หนังสือ (เขียนเป็น นังสือ ฯลฯ) การอธิบายคำที่ต้องกำหนดรูปเป็นพิเศษ (เช่น คำ “สาลี-บาฬี”, คำ “ปฏินญา สัญญา ปัญญา” ฯลฯ) การอธิบายคำที่มีความหมายต่างไปจากภาษาต้นทาง (เช่น คำ “นิยม”, คำ “ประมาท” ฯลฯ) การอธิบายคำที่กำหนดเสียงอ่านเป็นพิเศษ (เช่น คำที่มี ห เป็นตัวการันต์ กำหนดให้อ่านเสียงวรรณยุกต์เอก ได้แก่ “เสนห วิเทห พยุห เลห พาห โมห โลห ปะมาห” ฯลฯ) ฯลฯ

ตัวอย่างเช่น ลำดับที่ 18 อธิบายรูปเขียนคำว่า “หนังสือ” ที่ในสมัยที่แต่งแบบเรียนคงจะมีผู้อ่านออกเสียงเพี้ยนเป็น “นังสือ” อยู่มาก แต่พระยาศรีสุนทรโวหารกำหนดให้นักเรียนยังยึดรูปสะกด คือ “หนังสือ” ซึ่งเป็นรูปถูกต้อง ไม่เพี้ยนไปตามเสียงที่นิยมอ่าน

(๑๘) หนังสือว่าหนังสือไม่ผิดเพี้ยน	ทุกคนเขียนทวนาคำว่าหนังสือ
แต่เสียงอ่านพวนไม่ชัดพลัดเพี้ยน	คำนี้พลั้งพวงมากลากเอาไป
ออกสำเนียงเสียงว่านังอยู่ทั้งสิ้น	จะดัดลิ้นฝ่าฝืนขึ้นไม่ไหว
ถึงจะอ่านว่าเพนนังก็ซังใคร	เราเขียนคงหนังสือไว้แล้วกัน

(กรมศิลปากร, 2566, น. 55)

ในช่วงท้ายเป็นโคลงสุภาษิต 6 บท สอนเรื่องคุณประโยชน์ของการศึกษาเล่าเรียนวิชาและดัชนีแสดงคำที่สอน เทียบกับเลขหน้าและบรรทัดในแบบเรียนตั้งแต่ต้นจนท้าย จำนวน 101 ข้อ

4. ที่มาของเนื้อหา

ที่มาของคำที่พระยาศรีสุนทรโวหารนำมารวมไว้ในแบบเรียนประมวลมาจากเนื้อหา 4 ประการ ได้แก่ เนื้อหาในแบบเรียนโวพจน์พิจารณา (มีเนื้อหาสอนเรื่อง “โวพจน์” หรือ “คำพ้อง” (กรมศิลปากร, 2567ก, น. 335) โดยแบบเรียนปภิกรณ์

พจนานัตถ์ระบุว่า “พบกลอนเทียบพิจารณา ไวพจน์ นั้นนา” (กรมศิลปากร, 2566, น. 96) คือให้ผู้เรียนไปสืบค้นเทียบคำกลอนกับแบบเรียนไวพจน์พิจารณาซึ่งจะช่วยอธิบายความ แก่กันลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผู้แต่งจึงน่าจะเลือกคำพ้องส่วนหนึ่งมาจากแบบเรียนดังกล่าว

ประการที่สอง เนื้อหาที่มาจากแบบเรียนหลวงเรื่องอื่น ดังที่ผู้วิจัยพบเนื้อหาที่ สอดคล้องกับแบบเรียนหลวงทั้ง 5 เรื่อง ในที่นี้จะยกตัวอย่างพอสังเขป เช่น คำที่กำหนด รูปสะกดตัว ว การันต์ (เช่น คำ “ยาวัว” ฯลฯ) เป็นเนื้อหาจาก ว การันต์ จากแบบเรียน พิศาลการันต์ เป็นต้น

ประการที่สาม เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งที่สืบทอดมาจากแบบเรียนไทยหรือหนังสือ ทางอักษรศาสตร์ที่มาก่อนหน้า เช่น เรื่องคำยืมที่มี ห การันต์ คือ คำที่มีตัว ห ต่อท้าย แม้ จะไม่มีรูปวรรณยุกต์เอก (เช่น คำ “เสนห” “ราห” ฯลฯ) แต่ให้อ่านออกเสียงเหมือนมีรูป วรรณยุกต์เอกกำกับ ตรงกับเนื้อหาในแบบเรียนเรื่องอักษรนิติที่แต่งในรัชกาลที่ 4 (กรมศิลปากร, 2564, น. 118) ฯลฯ

ประการที่สี่ เนื้อหาที่มาจากข้อสังเกตของพระยาศรีสุนทรโวหาร น่าจะเป็น ข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปสะกดคำที่ใช้ผิดบ่อยจึงได้นำมารวมไว้ พร้อมแสดงข้อวินิจฉัยว่า คำดังกล่าวเป็นรูปสะกดที่ผิด ตัวอย่างเช่น คำ “ถ้า-ท่า” “นำ-หน้า” ปรากฏข้อความว่า “ข้าเจ้าเห็นใช้เปราะละอะอีกไซ ด้วยความที่ควรเอกไปใช้โท” (กรมศิลปากร, 2566, น. 51) คำ “ส้ม-ชม” “เลื้อ-เชื้อ” ปรากฏข้อความว่า “เขียนย้อนออกเขวไขว้ไม่ได้เรื่อง ทั้งเอาโท⁴ ใช้กันชุมกลุ้มทั้งเมือง” (น. 55) คำ น เล็ก ญ ใหญ่ คือ “มุณี-ธานี” “ประเพณี-ธรณี-แก้ว มณี” ปรากฏข้อความว่า “เห็นเขียนไขว้เขวกันออกพ้นเผื่อ” (น. 59) ฯลฯ ซึ่งสมควรจะ นำมาอธิบายรูปที่ถูกต้องให้ผู้เรียนจดจำไปใช้

เนื่องจากเนื้อหาของแบบเรียนเป็นการรวบรวมคำที่มักสะกดผิดมาอธิบาย เชิงวิพากษ์ เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของการสะกดคำ ตามข้อความที่พระยาศรีสุนทรโวหาร เน้นย้ำให้ศึกษาวิธีการเขียนคำให้รู้อย่างแม่นยำ หากเขียนพลาดไปก็จะเป็นที่เยาะเย้ยให้

⁴ พิมพ์ตามต้นฉบับ ที่ถูกต้องเป็น “เอกโท” หมายถึง วรรณยุกต์เอก-โท

อ้ออวย ปรากฏในแบบเรียนปรีณำพจนาคถ์ ในช่วงท้ายของการสอนคำพ้อง “กาน” ความเป็นว่า

ในเวลาเมื่อจะเขียนต้องเพียรคิด	ให้ตระหนักแนกแก้จตรอย่าไขว้เขว
ถ้าจับพลัดจับพลาดคาคะเน	จะชวดเซเช่นอย่างหลักที่ปักเลน
แม่นประชุมสวนสอบจะตอบได้	เขาจะโทษเย้ยฉาวเช่นกราวเพน
ตัวไม่อาจโต้เถียงต้องเอียงเอน	เพราะไม่เจนจตรดำรงคงแก่เรียน

(กรมศิลปากร, 2566, น. 50)

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงควรศึกษาว่าคำที่นำมารวบรวมไว้ในแบบเรียนเรื่องนี้มีลักษณะอย่างไรจึงเป็นสาเหตุของปัญหาการสะกดผิด ซึ่งจากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแบบเรียนเรื่องนี้ ยังไม่พบการศึกษาลักษณะของคำที่นำมารวบรวมไว้ อย่างชัดเจน

ด้วยลักษณะของแบบเรียนปรีณำพจนาคถ์เป็นแบบเรียนที่บรรจุคำอธิบายของผู้แต่งในฐานะครูไว้พร้อมสรรพ อันเป็นลักษณะต่างไปจากแบบเรียนยุคจาริตที่ต้องอาศัยคำอธิบายจากครูผู้สอน คำอธิบายยังเป็นความรู้ด้านภาษาไทยที่ต้องอาศัยความรู้ด้านอักษรศาสตร์และความชำนาญด้านการประพันธ์กวีนิพนธ์ให้สื่อสารเนื้อหาได้เข้าใจ อันจะนำไปสู่การแก้ไขข้อบกพร่องด้านการสะกดคำให้กระจ่าง มุ่งให้เกิดการจดจำ หรือสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคำให้สะกดได้ถูกต้อง ไม่ใช่เพียงแค่แต่งให้อ่านเพลิน หรือ “ฟังเล่นแต่อักษรกลอนประพันธ์” (กรมศิลปากร, 2566, น. 72) เพียงอย่างเดียว ส่งผลให้เป็นแบบเรียนที่ได้รับความนิยมและความเชื่อถือต่อประสิทธิภาพของเนื้อหาที่สอนในแบบเรียนดังกล่าว คือใช้เป็นแบบเรียนทั้งในโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวัง (น. 47)⁵ ต่อมาเมื่อแบบเรียนเร็วใช้เป็นแบบเรียนบังคับของโรงเรียนในสังกัดกรมศึกษาธิการแทน

⁵ การพิมพ์ครั้งแรกมีข้อความว่าพิมพ์แบบเรียนเรื่องนี้ จำนวน 1,000 ฉบับ (กรมศิลปากร, 2566, น. 47) ซึ่งน่าจะมีการแจกจ่ายไปใช้เรียนในโรงเรียนอื่น ๆ ที่ใช้แบบเรียนหลวง

แบบเรียนหลวง พบหลักฐานว่ากรมศึกษาธิการยังคงพิมพ์แบบเรียนปรีธำพจนานัดจ์ จำหน่ายให้โรงเรียนต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร (พิรัช สติยยุทธการ, 2566, น. 16) ทั้งยังเป็นหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับการวินิจฉัยคำศัพท์ที่เปลี่ยนแปลงในเวลาต่อมา ตัวอย่างเช่น ปาฐกถาเรื่อง “ความขยายตัวของภาษาไทย” ของพระราชราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงยกคำกลอนจากแบบเรียนปรีธำพจนานัดจ์ เมื่อทรงสอบสวนคำว่า “บาญชี” (พระราชราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, 2514, น. 420-422) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือของนักวิชาการที่สืบทอดความรู้จากแบบเรียนเรื่องดังกล่าว

ลักษณะที่ควรแก่การศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ พระยาศรีสุนทรโวหารใช้กลวิธีการอธิบายคำอย่างไร จึงสามารถอธิบายเนื้อหาเชิงวิชาการได้ชัดเจนและเป็นกวีนิพนธ์ไทยตามขนบ

การศึกษาแบบเรียนของพระยาศรีสุนทรโวหาร พบการศึกษาแบบเรียนชุดมูลบทบรรพกิจในฐานะแบบเรียนหลวงในรัชกาลที่ 5 ร่วมกับแบบเรียนในยุคก่อนและหลัง เพื่อมุ่งให้เห็นพัฒนาการในด้านภาษาไทยและการสอนภาษาไทย เช่น งานวิจัยของสุนันท์ อัญชลินุกูล (2548) ศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย งานวิจัยของอิงอร สุพันธุ์วนิช และภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2560) ศึกษารูปแบบวิธีสอนอ่านเขียนภาษาไทย ฯลฯ ส่วนงานวิจัยแบบเรียนไทยที่เคยศึกษาเรื่อง “ปรีธำพจนานัดจ์” ส่วนมากศึกษาร่วมกับแบบเรียนภาษาไทยยุคก่อนหน้าและหลัง ได้แก่ งานของนิยะดา เหล่าสุนทร และคณะ (2543) ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบวิธีเทียบแบบเรียนร่วมกับแบบเรียนเรื่องอื่น ๆ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร เพื่อชี้ให้เห็นภูมิปัญญาของคนไทยที่ถ่ายทอดในวรรณคดีแบบเรียนตั้งแต่ยุคอยุธยาถึงรัชกาลที่ 5 ซึ่งยังไม่ได้ศึกษาลักษณะของคำและการอธิบายเพื่อแก้ปัญหาการสะกดคำในแบบเรียนเรื่องนี้ไว้ และงานของอสนี พูลรักษ์ (2568) ศึกษาแบบเรียนเรื่องนี้ร่วมกับแบบเรียนไทย เพื่อชี้ให้เห็นความรู้เรื่องภาษาบาลีสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทยในแบบเรียนไทย อีกส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาร่วมกับแบบเรียนภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร ได้แก่ งานของประสรวงศ์ ดันติเสนาะ (2548) เพื่อให้เห็นลักษณะภาพรวมของเนื้อหาเกี่ยวกับภาษาไทยและกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาของ

แบบเรียนในภาพรวมหลายเรื่อง แม้จะศึกษาเรื่องปรีชาญาณขนาดย่อมอยู่ด้วย แต่พบว่า ยังไม่ได้ศึกษาเนื้อหาโดยมีแนวคิดเรื่องคำที่มักสะกดผิดและกลวิธีการอธิบายคำที่มักสะกดผิดในเรื่องนี้ไว้

การทบทวนงานศึกษาในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นทราบว่า ยังไม่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของคำที่ยกมาสอนในแบบเรียนเรื่องดังกล่าวเพื่อชี้ให้เห็นสาเหตุของการสะกดคำผิด ตลอดจนกลวิธีการอธิบายคำเพื่อแก้ไขการสะกดผิดในแบบเรียนเรื่องดังกล่าวโดยละเอียด ซึ่งจะชี้ให้เห็นลักษณะเด่นด้านแนวคิดและกลวิธีของแบบเรียนเรื่องนี้

ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาว่าแบบเรียนปรีชาญาณขนาดย่อมแสดงให้เห็นลักษณะคำที่เป็นสาเหตุของปัญหาการสะกดคำไทยในรัชกาลที่ 5 อย่างไร และคำที่มักสะกดผิดส่งผลให้ผู้แต่งใช้กลวิธีการอธิบายความเพื่อแก้ไขปัญหาการสะกดคำไทยอย่างไร อันจะสื่อถึงแนวคิดและกลวิธีสอนภาษาไทยในฐานะวรรณคดีแบบเรียนไทย

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาการสะกดคำไทยในแบบเรียนปรีชาญาณขนาดย่อม
2. เพื่อศึกษาวิธีการอธิบายคำไทยเพื่อแก้ปัญหการสะกดคำไทยในแบบเรียนปรีชาญาณขนาดย่อม

ขอบเขตของการศึกษา

บทความนี้ใช้แบบเรียนปรีชาญาณขนาดย่อม จากหนังสือ ปรีชาญาณขนาดย่อม อนันตวิภาค ของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2566 โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการตามที่ปรากฏในแบบเรียน ทั้งนี้จะใช้เนื้อความตามที่พิมพ์ตามฉบับหลักเท่านั้น ส่วนเนื้อความที่กรมศิลปากรสอบเทียบกับฉบับพิมพ์ครั้งอื่น ๆ ผู้วิจัยจะไม่ได้ยกมาแสดงไว้

ข้อตกลงเบื้องต้น

การนับจำนวนคำที่สอนในแบบเรียนปรีณำพจนานัดในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย
นับเฉพาะคำหลักที่นำมาสอน จำนวน 310 คำ โดยคำที่ยกมาสอนซ้ำเพื่อกล่าวสอนหลาย
เนื้อหา ได้แก่ ปฏิกุญญา สังเวช และกรรมกรรม จะนับจำนวนเป็น 1 คำ และไม่นับคำที่เป็น
ลูกคำหรือกล่าวเสริมคำหลักที่มุ่งจะสอน

สาเหตุของปัญหาการสะกดคำไทยในแบบเรียนปรีณำพจนานัด

คำศัพท์ที่เลือกนำมาแต่งในแบบเรียนปรีณำพจนานัดเป็นคำศัพท์ที่เสี่ยงต่อ
การสะกดผิดหรือสร้างความสับสนแก่การเขียนคำไทย มีตั้งแต่ศัพท์ที่เป็นพื้นฐานพบได้
ทั่วไป เช่น คำ สัม เสือ ฯลฯ ไปจนถึงคำยากบางคำ ซึ่งเป็นคำที่มีรากมาจากภาษาอื่น ๆ
หรือศัพท์โบราณพจนานัย ฯลฯ เช่น สังเวช ผ่าย ฯลฯ คำที่นำมารวมไว้ในแบบเรียนจึงเป็น
เนื้อหาที่ควรพิจารณาว่ามีลักษณะที่เป็นสาเหตุต่อการสะกดผิด อันเป็นเนื้อหาให้นำมา
อธิบายเป็นแบบเรียนเรื่องนี้

เมื่อพิจารณาจากคำที่นำมาสอนในแบบเรียนปรีณำพจนานัด โดยจำแนกตาม
เกณฑ์องค์ประกอบของศัพท์ ได้แก่ เสียง รูป และความหมาย พบว่าปัญหาการสะกดคำ
ไทยในรัชกาลที่ 5 เกิดจากสาเหตุ 6 ประการ ได้แก่ การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียง
พ้องกัน การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงคล้ายกัน การสะกดคำผิดที่เกิดจากมีรูปเขียน
ไม่สื่อเสียงอ่าน การสะกดคำผิดที่เกิดจากการอ้างอิงแนวเทียบผิดหรือสะกดผิดมาแต่เดิม
การสะกดคำผิดที่เกิดจากความไม่รู้จักหลักอักขรวิธี และการสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมี
เสียงอ่านหรือความหมายหลายอย่าง ดังนี้

1. การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงพ้องกัน

มีจำนวน 129 คำ เป็นปัญหาการสะกดคำที่ออกเสียงเหมือนกัน แต่มีรูปเขียน
และความหมายต่างกัน สาเหตุของปัญหาลักษณะนี้น่าจะเป็นปัญหาใหญ่ ดังปรากฏว่า

แบบเรียนรวบรวมคำชุดนี้มากล่าวสอนเป็นจำนวนมากที่สุด ได้แก่ คำพ้องเสียง คำพ้องเสียงอักษรคู่ และคำที่มีรูปสะกดเปลี่ยนไปแต่เสียงยังคงเดิม ดังนี้

คำพ้องเสียง จำนวน 112 คำ คำในกลุ่มนี้จะออกเสียงเหมือนกัน แต่มีรูปและความหมายต่างกัน จำแนกตามจำนวนคำที่ยกมาเทียบ ได้แก่

ชุดคำพ้องเสียงที่ประกอบด้วย 2 คำ (เช่น “ฟุ้ง-ผึ้ง” “ท่า-ถ้ำ” “หน้า-น่า” “ภพ-พบ” “พาย-ฝ่าย” ฯลฯ) อนึ่ง ในบรรดาคำพ้องเสียง คำพ้องเสียงที่ยกมาเทียบเป็นคู่นี้เป็นเนื้อหาที่พบมากที่สุด

ชุดคำพ้องเสียงที่ประกอบด้วย 3 คำ ได้แก่ “กำ-กัม-กรรม” “ข้า-ค่า-ฆ่า” “ท่า-ธำ-ธรรม” “ซาน-ฉาน-ชาญ” “นบ-นพ-นภ” และ “รด-รธ-รศ”

ชุดคำพ้องเสียงที่ประกอบด้วย 5 คำ ได้แก่ “พัก-ภักตร-ภักดี-ภักษ์-พรรค”

รวมไปถึงชุดคำพ้องเสียงที่มีเสียงพ้องจำนวนมาก มีรูปเขียนหลายรูปแบบ เช่น คำพ้องเสียงที่ประกอบด้วย 6 คำ ได้แก่ “กาน-กาน-การ-กาล-กาฬ-กาญจน์” และ “พาน-พาล-ภาร-ภาร-(หิม)พานต์-(จักร)พาฬ” ฯลฯ

คำพ้องเสียงนับว่าเป็นคำที่ถูกหยิบยกมาอธิบายมากที่สุด แม้เนื้อหาดังกล่าวเคยเป็นเนื้อหาที่สอนมาแล้วในแบบเรียนไวยากรณ์พิจารณ์ แต่ปัญหาการเขียนคำที่ออกเสียงเหมือนกัน แต่รูปสะกดต่างกัน น่าจะก่อความสับสนแก่ผู้เรียนมากที่สุด จึงได้ถูกหยิบยกมาอธิบายให้ผู้เรียนเห็นว่า คำพ้อง แม้จะออกเสียงอ่านเหมือนกัน แต่เมื่อมีรูปสะกดต่างก็จะมี ความหมายต่างกัน หรือ “ด้วยตัวต่างความก็ต่างเห็นทางกัน” (กรมศิลปากร, 2566, น. 66) จึงต้องจดจำรูปสะกดให้แม่นยำ

คำพ้องเสียงอักษรคู่ จำนวน 9 คำ คำในชุดนี้มีเสียงอ่านเหมือนกัน แต่รูปสะกดต่างกันที่พยัญชนะต้นที่เป็นอักษรคู่ โดยเฉพาะอักษรสูงและอักษรต่ำ เช่น ฝ กับ ฟ ข กับ ค ฯลฯ คำดังกล่าวเมื่อใส่รูปวรรณยุกต์แล้วมีเสียงตรงกัน สร้างความสับสนต่อการสะกดคำได้ ได้แก่ “เฝ้า-(ไม่ใช้ ‘เฟ่า’)” “เข้า-(ไม่ใช้ ‘เค่า’)” “ส้ม-(ไม่ใช้ ‘ซ่ม’)” “เสือ-(ไม่ใช้ ‘เซื่อ’)” “คู่-(ไม่ใช้ ‘ชู’)” “ขอ-(ไม่ใช้ ‘ค่อ’)” “คำ-(ไม่ใช้ ‘ข้า’)” “ใช้-(ไม่ใช้ ‘ไค’)” และ “ถ้วน-(ไม่ใช้ ‘ท้วน’)” มีข้อสังเกตว่าคำในกลุ่มนี้มีลักษณะแบบ “เอกโทษ-โทโทษ”

ที่ปรากฏในการประพันธ์โคลง ซึ่งรูปที่เป็น “โทษ” ตรงกับรูปที่ผิดในแบบเรียนปกรณัมพจนานัด

คำที่มีรูปสะกดต่างไปแต่เสียงยังคงเดิม จำนวน 8 คำ เป็นรูปที่พระยาศรีสุนทรโวหารรับรองว่าใช้ได้ทั้ง 2 รูป เพียงแต่ใช้ในบริบทต่างกัน ได้แก่คำที่มีรูปเขียนเดิมและรูปเขียนใหม่ คือ “กัมพูช-กำพูช” “คัมภีร์-คำภีร์” “ทำเนียม-ธรรมเนียม” และคำที่มีรูปเขียนแบบรูปปฏิภาณจากภาษาบาลีและสันสกฤต คือ “ปราโมช-ปราโมทย” โดยยังคงความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ในบริบทต่างกัน เช่น คำภีร์ และ กำพูช ใช้เมื่อต้องการเขียนเป็นรูปมาตราตัวสะกด แม่ ก กา (กรมศิลปากร, 2566, น. 77) ฯลฯ จึงอาจก่อความสับสนแก่ผู้เรียนได้

2. การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงคล้ายกัน

มีจำนวน 64 คำ คำในกลุ่มนี้มีเสียงอ่านใกล้เคียงกัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นและตัวสะกด เสียงสระเสียงสั้น-ยาว⁶ และเสียงวรรณยุกต์ต่างกัน ก็ทำให้ความหมายแตกต่างกัน ผู้วิจัยพบว่าลักษณะสำคัญของคำในชุดนี้คือแต่ละคำจะมีความหมายเฉพาะของตนเอง เมื่อเสียงแตกต่างกันย่อมทำให้กลายเป็นอีกคำหนึ่งที่มีความหมายต่างออกไป ได้แก่คำที่มีเสียงสระต่างกันด้วยเสียงสั้น-ยาว คำที่มีเสียงพยัญชนะต้นต่างกัน และคำที่มีเสียงพยัญชนะต้น ตัวสะกด หรือพยางค์ข้างเคียงคล้ายกัน ดังนี้

คำที่มีเสียงสระต่างกันด้วยเสียงสั้น-ยาว จำนวน 42 คำ เช่น “ชั่ง-ช่าง” “เท้า-ท้าว” “ท่าน-ทัน” “เดา-ดาว” “เปา-ปาว” ฯลฯ อีกทั้งยังมีชุดคำที่นำคำพ้องมาอธิบายรวมกับคำที่ต่างด้วยเสียงสั้น-ยาว ได้แก่ “ไม่-ไหม้-มาย” และ “เขา-เขาวน-ขาว”

⁶ แบบเรียนเรื่องโวพจน์พิจารณาของพระยาศรีสุนทรโวหาร จัดคำที่มีเสียงคล้ายกันด้วยเสียงสระสั้น-ยาว เป็นคำพ้อง (กรมศิลปากร, 2567ก, น. 335) ในที่นี้ ผู้วิจัยแยกออกมาเพื่อจัดให้เข้ากับคำคล้ายลักษณะอื่น ๆ ที่ไม่ได้ปรากฏคานยามในแบบเรียนโวพจน์พิจารณา

คำที่มีเสียงพยัญชนะต้นต่างกัน จำนวน 8 คำ ได้แก่ “กรวด-ตรวจ” “กรง-ตรง” “ไกร-ไตร” และ “กรอง-ตรอง”

คำที่มีพยัญชนะ ตัวสะกด หรือพยางค์ข้างเคียงคล้ายกัน จำนวน 14 คำ ได้แก่ “จะเข้-จะเข้-ตะเข้” “สำหรับ-สำหรับ” “ไมตรี-ไมตรี” อีกส่วนหนึ่งยังมีสาเหตุของความคล้ายจากการเปลี่ยนแปลงคำเดิมเป็นคำใหม่ โดยรูปคำใหม่มีเสียงหรือตัวสะกดคล้ายกับคำเดิม คือ “ปฏิญญา-ปฏิญาณ” “สังเวช-สังเวช-สมเพช” และ “บวช-ผนวช”

คำที่มีเสียงคล้ายกันโดยเฉพาะคำที่ต่างกันด้วยเสียงสระสั้น-ยาว สอดคล้องกับแบบเรียนไวยากรณ์พิจารณาถึงคำไวยากรณ์ที่ “แตกต่างกันแต่เสียงสั้นบ้างยาวบ้าง” (กรมศิลปากร, 2567ก, น. 335) ซึ่งหมายถึงคำที่พ้องกันแต่ต่างกันที่เสียงสระสั้น-ยาว ซึ่งได้แต่งแยกออกมาเป็นเนื้อหา ปะกิริยะไวยากรณ์ อยู่ในส่วนต้นของแบบเรียนไวยากรณ์พิจารณา จึงแสดงให้เห็นว่าพระยาศรีสุนทรโวหารยังคงเน้นย้ำและยกเนื้อมาตั้งกล่าวมาทบทวนให้แม่นยำ

3. การสะกดคำผิดที่เกิดจากรูปเขียนไม่สื่อเสียงอ่าน

มีจำนวน 52 คำ คำเหล่านี้เป็นคำที่มีรูปเขียนที่ไม่สื่อเสียงอ่านชัดเจน จึงจำเป็นต้องเน้นย้ำวิธีการเขียนและอ่านแก่คำในชุดนั้น ได้แก่ คำที่มี ห การันต์ ให้อ่านออกเสียงเหมือนมีไม้เอก มี 11 คำ (เช่น เสนห เลห (ครูช) พาห ปะมาห ฯลฯ) ชุดคำแม่กดที่มีไม้ไต่คู้ (ˊ) ให้อ่านออกเสียงสั้น มี 8 คำ (เช่น เสด็จ เสร็จ เผด็จ เขบ็จ ฯลฯ) ชุดคำแม่กนที่มีรูปตัว-วรรณ เป็นตัวสะกด ให้อ่านออกเสียงเป็น /-ออน/ มี 13 คำ (เช่น อลงกรณ์ อุทธรณ์ อววรรณ บรรจฐรณ์ ฯลฯ) และชุดคำที่มี “ทร” ควบกล้ำ ให้อ่านออกเสียง /ช/ มี 20 คำ (เช่น ทรวท ทรง ทราม ทรอก ทราก นิทรา อินทรา จันทรา⁷ ฯลฯ)

⁷ นววรรณ พันธุเมธา (2554, น. 556-557) ได้เคยศึกษาลักษณะออกเสียงคำควบกล้ำ แต่น่าจะเคยไม่ออกเสียงควบกล้ำโดยใช้ตัวอย่างจากเรื่องปรีดาพจนานัดดังกล่าว และสันนิษฐาน

4. การสะกดคำผิดที่เกิดจากการอ้างอิงแนวเทียบผิดหรือสะกดผิดมาแต่เดิม

มีจำนวน 11 คำ คำในกลุ่มนี้เกิดจากข้อสังเกตที่พระยาศรีสุนทรโวหารนำมาวิพากษ์รูปแบบที่ผิด มีการอ้างอิงแนวเทียบหรือการยึดถือรูปแบบที่ผิด โดยจะแก้ไขด้วยการแสดงแบบที่ถูกต้องไว้ ได้แก่ คำที่เขียนตามเสียงอ่านที่ผิด และคำที่เขียนผิดอักษรวิธีมาแต่เดิม

คำที่เขียนตามเสียงอ่านที่ผิด จำนวน 4 คำ คำเหล่านี้อาจมีเสียงอ่านที่คลาดเคลื่อนไปจากเดิม โดยเฉพาะการออกเสียงบางพยางค์ไม่ลงน้ำหนัก เรียกว่า “พยางค์ลดน้ำหนัก” ส่งผลให้เกิดการกลายเสียง ตัวอย่างเช่น เสียงบางเสียงกลายเป็นเสียงอื่น สระเสียงยาวกลายเป็นสระเสียงสั้น ฯลฯ (กาญจนา นาคสกุล, 2541, น. 121) ทำให้เขียนไปตามเสียงอ่าน ได้แก่ “ผู้-ญ” “หนัง(สือ)-นั่ง(สือ)” “เมตตา-เมตา” และ “ค่าย-ไค้”

คำที่เขียนผิดอักษรวิธีมาแต่เดิม จำนวน 7 คำ คำเหล่านี้มักจะสะกดผิดเนื่องจากมักสะกดไม่ตรงกับรูปคำเดิม และยึดแบบที่สะกดไม่ตรงดังกล่าวกันต่อมา ได้แก่ “อยู่-อย่า-อยาก-อย่าง (ไม่ใช่ ห นำ)” “พิธิ-(ไม่ใช่ ‘พิທີ’)” “ครุฑ-(ไม่ใช่ ‘ครุฑ’)” และ “อาวุธ-(ไม่ใช่ ‘อาวุธ’)”

5. การสะกดคำผิดที่เกิดจากความไม่รู้หลักอักษรวิธี

มีจำนวน 18 คำ คำเหล่านี้เป็นคำยืมที่ต้องกำหนดรูปเขียนตามอักษรวิธีในภาษาเดิมหรือแบบแผนที่ยึดถือกันมาแต่เดิม ผู้เรียนต้องเรียนรู้รูปแบบการสะกดคำ จึงจะสะกดได้ถูกต้อง ตัวอย่างคำจำแนกตามอักษรวิธีที่นำมาสอน ดังนี้

ลักษณะการออกเสียงคำที่เขียน ทร ว่าเดิมน่าจะเคยออกเสียง /ซ/ ทั้งหมด แล้วมาเปลี่ยนแปลงออกเสียงบางคำเป็นเสียงควบกล้ำ /ทร/ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้แต่เดิมอาจไม่มีเสียงควบกล้ำ /ทร/ ในภาษาไทย

- การใช้พยัญชนะต้นและตัวสะกด เป็นการอธิบายการใช้พยัญชนะต้นของคำยืม ได้แก่ “สาลี-บาฬี” (การใช้ ล-ฬ) “ฏีกา” (การใช้ ฏ) “จง” “จุลี” (การใช้ จ) “กรุณา” (การใช้ ณ) “มุณี ธาณี ประเพณี ธรณี มณี” (การใช้ น เล็ก-ณ ใหญ่) รวมถึงการใช้ตัวสะกด ได้แก่ “ควาญ” “ขวัญ” “บุญ” (การใช้ ณ สะกด) “เมตตา” (การใช้ ต สะกด)

- การใช้ตัวสะกดซ้อนหรือสลับคือ “ญ” ซ้อน คงไว้ในรูปสะกดอย่างคำบาลี คือ “ปฏิญญา-สัญญา-ปัญญา” (ใช้ ณ ซ้อน) จะเห็นได้ว่าพยัญชนะที่แบบเรียนเน้นย้ำหลายตัวเป็นพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำ หากเขียนไม่ถูกแบบ แม้จะอ่านได้เป็นเสียงเดียวกัน แต่ก็อาจสื่อความหมายต่างไปหรือไม่ตรงกับรูปแบบที่ใช้เขียนในภาษาเดิม

- การใช้ตัวการันต์ คือ “เยาว์” (ใช้ ว การันต์) ฯลฯ

คำในกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นว่า คำยืม เป็นกลุ่มคำอีกจำพวกหนึ่งที่แบบเรียนเรื่องนี้ให้ความสำคัญแก่การสะกดเป็นพิเศษ เนื่องจากมีองค์ประกอบและข้อกำหนดที่ซับซ้อนกว่าคำไทย

6. การสะกดคำที่เกิดจากคำมีเสียงอ่านหรือความหมายหลายอย่าง

มีจำนวน 36 คำ แม้คำดังกล่าวจะไม่ใช่การสอนรูปเขียนคำที่ผิด แต่คงนำมาสอนรูปที่ถูกต้อง เพื่อให้รู้จักเสียงอ่านและความหมายที่ถูกต้องของคำอย่างครอบคลุม เพื่อไม่ให้เกิดความสงสัยว่าคำที่เขียนจะสะกดเป็นรูปอื่นไปได้ ได้แก่ คำที่ออกเสียงได้หลายอย่าง และคำที่มีความหมายหลายอย่าง

คำที่ออกเสียงได้หลายอย่าง คำในชุดนี้คือ คำพ้องรูป จำนวน 30 คำ คำกลุ่มนี้มีลักษณะที่อาจทำให้เกิดความสับสน เพราะแม้จะมีรูปสะกดเหมือนกัน แต่ “อ่านแยก สองความตามวลี” (กรมศิลปากร, 2566, น. 95) คือมีเสียงอ่านได้ 2 แบบและสื่อความหมายต่างกัน คำพ้องรูปได้รับการนำมารวมเข้าด้วยกัน เรียกชื่อว่า “คำคู่” จัดไว้เป็นลำดับท้ายสุดของแบบเรียนปรีดีพจนานัตน์ พบว่าจำนวนคำในหมวดคำพ้องรูปมีจำนวน 2 คำเสมอกันทุกชุดตามชื่อว่า “คำคู่” ตัวอย่างเช่น “(วัด)เขมา-เขมา(ควัน)”

“เพลลา-เพลลา(รถ)” “เสลา-เสลา(สล้าง)” “(ยิ)โหง-โหง” “(ดง)แซม-(เมือง) แซม” “(ใบ)เสมา-เสมา” ฯลฯ

คำที่มีความหมายหลายอย่าง จำนวน 6 คำ แบบเรียนปรีณำพจนานัดยั้งยก คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่รับเข้ามาใช้ในภาษาไทย แต่มีความหมายคลาดเคลื่อนไปจากความหมายในภาษาเดิม ซึ่งในแบบเรียนกล่าวถึงความหมายเดิมและความหมายที่คลาดเคลื่อนไปเมื่อใช้ในภาษาไทย ได้แก่ “นิยม” (ความหมายเดิม : กำหนด-ความหมายในภาษาไทย : ยินดี) “โมโห” (ความหมายเดิม : ลุ่มหลง-ความหมายในภาษาไทย : โกรธ) “เวทนา” (ความหมายเดิม : อารมณ์-ความหมายในภาษาไทย : เอ็นดู) “สงสาร” (ความหมายเดิม : เทียว-ความหมายในภาษาไทย : สมเพชเวทนา) ประมาท (ความหมายเดิม : ขาดสติ-ความหมายในภาษาไทย : ตูณ) และ มานะ (ความหมายเดิม : ถือตัว/นับถือ-ความหมายในภาษาไทย : พยายาม)

คำกลุ่มนี้จึงมีลักษณะเป็น “วาทสองเงื่อนไข” คือสื่อความหมายได้ 2 ทางที่อาจก่อความสับสนแก่การใช้คำซึ่งใช้ในบริบทที่ต่างกันออกไป ทั้งนี้ ไม่พบว่าพระยาศรีสุนทรโวหารห้ามปรามการใช้คำในความหมายแบบไทย จึงอนุมานได้ว่าคงจะมุ่งยกมาชี้แจงให้ผู้เรียนทราบทั้งความหมายเดิมแบบบาลีและความหมายแบบไทยควบคู่กัน และสอนให้รู้จักว่าใช้รูปเขียนแบบเดียวกันทั้งความหมายเดิมและความหมายใหม่

กลวิธีการอธิบายคำไทยในแบบเรียนปรีณำพจนานัดยั้ง

การอธิบายคำที่คัดสรรมาแล้วว่าจำเป็นต้องนำมาสอนเพราะมีองค์ประกอบที่อาจ “พลาดพลั้ง” ในการเขียนคำ เป็นกลวิธีการประพันธ์ที่ต้องใช้ความรู้และความเข้าใจของควบคู่กัน ด้วยผู้แต่งในฐานะครูมีหน้าที่สื่อสารเรื่องคำให้ลุ่มลึกและกระจ่างพอที่ผู้เรียนจะเข้าใจ ผนวกกับการประพันธ์เป็นกวีนิพนธ์รูปแบบกลอนเพลงยาว จึงสร้างให้เป็นวรรณคดีแบบเรียนที่ผสมความรู้และความสละสลวยทางการประพันธ์เข้าด้วยกัน

กลวิธีการอธิบายคำไทยที่พบในแบบเรียนเรื่องนี้ ได้แก่ การยกคำขึ้นเทียบเป็นชุด พร้อมแสดงตัวอย่าง การชี้แจงอักขรวิธีและแบบแผนการใช้คำให้ชัดเจน และการอธิบายคำโดยใช้หลักไวยากรณ์หรือหลักวิชาทางอักษรศาสตร์

1. การยกคำขึ้นเทียบเป็นชุดพร้อมแสดงตัวอย่าง

แบบเรียนปรีชาพจนานาถใช้วิธีการอธิบายโดยยกคำขึ้นมาเป็นชุดให้อยู่เคียงหรือใกล้กัน เพื่อจำแนกให้เห็นข้อแตกต่าง พร้อมทั้งบรรจุคำลงเป็นตัวอย่างการใช้คำให้ชัดเจน โดยอาจไม่ได้ชี้แจงลักษณะศัพท์ ที่มา หรือความหมายให้แจ่มแจ้ง อาจเนื่องมาจากศัพท์ชุดนั้นเพียงแต่นำมายกตัวอย่างก็เข้าใจได้จากตัวอย่างที่ยก มีข้อสังเกตว่ากลวิธีนี้มักใช้แก่ศัพท์ที่แตกต่างกันในแง่ของเสียงที่คล้ายกัน คือ คำที่มีเสียงสระสั้น-ยาว คำที่มีเสียงพยัญชนะต้นต่างกัน และคำที่มีระดับวรรณยุกต์ใกล้เคียงกัน รวมถึงคำที่เขียนเหมือนกันแต่เสียงอ่านต่างกัน การจัดคำที่มีเสียงใกล้เคียงหรือคล้ายกันไว้ใกล้กัน ย่อมจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเสียงอ่านคำที่แท้จริงแล้วแตกต่างกันได้อย่างดี

ตัวอย่างเช่น การสอนเรื่องคำพ้องรูปที่เรียกว่า “คำคู่” พระยาศรีสุนทรโวหาร เลื่อนนำคำต่าง ๆ มาไว้ใกล้เคียงกันจัดลงเป็นตัวอย่างการใช้คำ โดยดึงเอาลักษณะเสียงอ่านคำที่ “แยกสองความ” คืออ่านได้ 2 เสียงมาเป็นเกณฑ์ โดยไม่จำเป็นต้องอธิบายองค์ประกอบของศัพท์ให้ลึกซึ้ง เพียงเสียงอ่านและตัวอย่างก็เตือนให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายได้ โดยชุดคำพ้องรูปมี 30 คำ (15 คู่คำ) จะคัดมาแสดงตัวอย่าง จำนวน 8 คำ (4 คู่คำ) ดังนี้

กระบวนหนึ่งตัวเขียนไม่เปลี่ยนแปลง	แต่อ่านแยกสองความตามวิธี
วัดเขมาโกฏเขมาเพลาก็มี	แต่ที่นี้ไปถึงป่าเพลาเย็น
ที่ริมเชิงเสลาภูผาใหญ่	ล้วนกอไผ่ลำสร้างเสลาเห็น
หัดบวกปูนโบเสมากว่าจะเป็น	นำโศเตนปลูกเสมาดูพราดา

(กรมศิลปากร, 2566, น. 95)

ตัวอย่างข้างต้น เมื่อนำคำพ้องรูปเป็นคำคู่มาจัดไว้เคียงกัน ขณะผู้เรียนอ่าน ทำให้สามารถจำแนกเสียงอ่านของแต่ละคำที่รูปสะกดเหมือน แต่เสียงอ่านต่างได้ชัดเจน เช่น “วัดเขมาโกฏเขมา” อ่านว่า /วัด-เข-มา-โกด-ชะ-เหมา/ นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้แฝงการเล่นเสียงสัมผัสในกับคำที่ต้องการสอน อันจะช่วยเป็นแนวทางให้ผู้เรียนคาดเดาเสียงอ่านที่ถูกต้องโดยไม่คลาดเคลื่อน เช่น “ใบเสมา-กว่าจะเปน” “ปลูกเสมา-ดูเพราตา” ฯลฯ

อีกส่วนหนึ่ง ยังอธิบายคำที่เสียงคล้ายกันกับกลุ่มที่มีเสียงสั้น-ยาว โดยนำคำนั้น มาไว้ใกล้กัน เมื่ออ่านออกเสียงจะรู้ว่าคำใดคือเสียงสั้น-เสียงยาว พร้อมแสดงตัวอย่างการใช้คำ ตัวอย่างเช่น สอนเรื่อง “ร้าย-ไร” ที่มีเสียงคล้ายกัน ดังเช่น คำว่า ร้าย ยกความว่า “ดาหมอร้ายร้ายพระเวทวิเศษครัน สกุนผ้นร้ายเรขึ้นเมชิน” ส่วนคำว่า ไร ยกความว่า “ทำนาศักสามไร่พอไว้กิน นีเขตรถไนไร่ถั่วถั่วกับงา” (กรมศิลปากร, 2566, น. 62) นอกจากนี้ ยังพบการอธิบายคำที่เสียงคล้ายด้วยวิธีการนำคำมาใกล้กัน แล้วแสดงตัวอย่างแต่ละคำ เทียบให้เห็นความต่าง เช่น คำ “ไข-ชาย” “มาน-มัน” “สารบ-สำหรับ” ฯลฯ

กลวิธีดังกล่าวพบเป็นจำนวนไม่มากนัก โดยมักพบในคำที่มุ่งเน้นสอนให้รู้ว่ามีเสียงต่างกัน บางคำมีรูปเขียนร่วมหรือต่างกันไป การจัดเรียงคำที่เหมือนหรือคล้ายไว้ใกล้กันจึงยังเป็นคู่เทียบให้ความเหมือนหรือต่างได้ดียิ่งขึ้น

2. การชี้แจงอักขรวิธีและแบบแผนการใช้คำให้ชัดเจน

แบบเรียนปรีธำพจนานต์ยังอธิบายด้วยการชี้แจงวิธีการใช้อักขรวิธี ความหมายของคำ รวมถึงมูลเหตุที่ทำให้คำต่างไป เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจ กลวิธีนี้เป็นกลวิธีที่พบมากที่สุด และมักใช้แก่การอธิบายชุดคำที่มีจำนวนตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป ให้เห็นว่าแต่ละคำมีวิธีสะกด แบบแผน และบริบทการใช้คำต่างกัน แบ่งประเภทตามการอธิบายที่ พระยาศรีสุนทรโวหารนำมาจำแนกคำต่าง ๆ ได้แก่ การชี้แจงอักขรวิธีของคำ และการชี้แจงแบบแผนการใช้คำ ดังนี้

การชี้แจงอักขรวิธีของคำ พบการชี้แจงการใช้รูปวรรณยุกต์ที่ถูกต้อง เนื่องจากปัญหาดังกล่าวมักเกี่ยวเนื่องกับคำพ้องเสียงอักขรคู่ที่ต่างด้วยรูปวรรณยุกต์เอก-โท พบว่า

พระยาศรีสุนทรโวหารจะกำหนดเรียกคำพร้อมกับชื่อรูปวรรณยุกต์ เช่น คำเอก-ข้าโท, ถ้วนโท-ท้วนเอก, เข้าโท-เคาเอก ฯลฯ แล้วนำมาอธิบายความ ดังจะยกตัวอย่าง คำ “ยา-หญ้า” ซึ่งมีรูปที่ถูกต้องและความหมายเฉพาะตัวทั้ง 2 คำ คือ ยาเอก (หมายถึง ปูยา) และหญ้าโท (หมายถึง ต้นหญ้า) ความว่า “คำปูยา⁸ยาเอกท่านเศกสรร หญ้าโท นั้นใช้ว่าหญ้าไสว”(กรมศิลปากร, 2566, น. 55)

อีกตัวอย่างหนึ่ง ยังเป็นการอธิบายคำโบราณที่ต่างกันด้วยวรรณยุกต์เอก-โท โดยผูกโยงตัวอย่างจากการใช้คำในวรรณคดี คือ ผ่าย ที่แปลว่า ลูก⁹ มาจากเรื่องมหาชาติ คำหลวง⁹ และ พ่าย ที่แปลว่า แพ้ ยกตัวอย่างจากชื่อวรรณคดีเรื่อง “ยวนพ่าย” และ “เตลงพ่าย” ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำจากตัวอย่างและปลูกฝังความรู้ด้านวรรณคดี ไปพร้อมกัน ดังตัวอย่าง

(๒๙) หนึ่งผ่ายพ่ายโทเอกเอนกนับ	ใช้สำหรับอยู่ประจำคำสยาม
ท่านใช้ว่าผุดผ่ายไปตามพราหมณ์	ตกในความว่าผุดลูกจรี
อันพ่ายเอกนี้ว่าแพ้แปลขยาย	เหมือนคำว่าโจรร้ายมันพ่ายหนี
เตลงพ่ายยวนพ่ายนิยามี	สองวาที่เทียบตำหรับฉบับบรรพ์
(กรมศิลปากร, 2566, น. 57)	

ในกรณีที่อีกคำหนึ่งไม่ถูกต้องตามหลักภาษา พระยาศรีสุนทรโวหารจะชี้ว่า คำรูปเอก-โท รูปใดเป็นรูปที่ถูกต้อง และรูปใดเป็นรูปที่ไม่ควรใช้ พร้อมแสดงตัวอย่าง ตัวอย่างเช่น คำ ชู้-คู่ ที่ชี้แจงว่า “คู่เอก” หรือ คู่ ที่ใช้ไม้เอก เป็นรูปที่ควรใช้ ส่วน ชู้โท หรือ ชู้ ที่ใช้ไม้โท เป็นรูปที่ไม่ควรใช้

⁸ หนังสือคำถุขี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และคณะ, 2533, น. 45) และ อนันตวิภาค (กรมศิลปากร, 2566, น. 139) ให้ความหมาย ผ่าย ว่า ลูก

⁹ ปรากฏข้อความว่า “ขคค พนธิย วามโต มากูจะผุกตาวเพชรเบื่องซ้าย และจะผุดผ่ายไปตามพราหมณ์ นี้ธฤ ๖” (กรมศิลปากร, 2540, น. 210)

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

(๒๑) คำชูคู่สูงเกิดเหตุอะโฮ
เหมือนเรือตั้งทั้งคูมีภูแดง
อันตราชูนี้เป็นคู่กับตราซึ่ง
หญิงกับชายเชยคู่เป็นคู่ชม

ตัวชูโทท่านมิได้ใช้สักแห่ง
เรือคอนแข่งกันเป็นคู่ดูดังลม
เครื่องกินตั้งไว้เป็นคู่กับพานถม
ใช้นิยมคู่เอกเป็นอัตรา

(กรมศิลปากร, 2566, น. 55-56)

อีกส่วนหนึ่งเป็นการชี้แจงการใช้รูปพยัญชนะที่ถูกต้อง สำหรับคำที่ต้องเรียนรู้หลักเกณฑ์การสะกด ตัวอย่างเช่น การสะกดด้วยพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำ แบบเรียนยังอธิบายการกำหนดใช้รูปพยัญชนะที่ใช้สะกดไว้ชัดเจน คือ การใช้ น (หรือ ญ เล็ก) กับคำว่า พระมนี, ธาณี และใช้ ญ (หรือ ญ ใหญ่) กับคำว่า ประเพณี, ธรณี, มะณี

(๓๓) อนึ่งคำนอเล็กกับณอใหญ่
คำนอเล็กกลับมาใช้ณอใหญ่เจือ
ประเพณีธรณีมะณีแก้ว
พระมนีธานีนีถ้วน

เหนเขียนไขว้ไขว้กันออกพ้นผื่อ
จะสอนผื่อไว้ให้จำคำนอณอ
แต่ล้นแล้วณอใหญ่ท่านใช้ทนอ
จำไว้พอเป็นต้นทนพนนญณญ

(กรมศิลปากร, 2566, น. 59)

นอกจากนี้ยังพบการกำหนดการใช้รูปพยัญชนะ เช่น การใช้ ญ สะกดในคำว่า “หนึ่งอาจหาญห้าวหาญและทวยหาญ นี้อาจารย์ท่านบังคับตัว **ญ ใหญ่**” (กรมศิลปากร, 2566, น. 73) การใช้ ธ สะกดคำว่า “ธูลี” ในคำว่า “กับอีกคำว่าธูลีนี้อธิติ **ธ ธะ**นิดใช้มาแต่คราไหน” (น. 85) ฯลฯ ซึ่งเป็นคำเรียกพยัญชนะที่ใช้สะกดคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤต และเขมร ปรากฏมาตั้งแต่ในแบบเรียนภาษาไทยแต่โบราณ ซึ่งกำหนดเรียกพยัญชนะวรรณคดีต่างจากพยัญชนะที่ใช้เขียนคำไทย เช่น ญ ใหญ่ น เล็ก, ญ ใหญ่ ๓ เล็ก, ญ ใหญ่ ย เล็ก ฯลฯ ทั้งยังสอดคล้องกับที่พระยาศรีสุนทรโวหารกำหนดวิธีเรียกพยัญชนะตัวที่มีเสียงซ้ำกันไว้ใช้สำหรับสอนในโรงเรียนหลวง เช่น “ช” ขัดข้อง “ช” อังกฤษ “ณ”

คุณ “น” นิล “ท” ทาน “ธ” ธอ ฯลฯ (พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), 2567, น. 100)

การชี้แจงแบบแผนการใช้คำ เป็นการชี้แจงเหตุผลให้ทราบว่าคำที่เป็นข้อสงสัยต่อการสะกตคำจะต้องใช้แก่บริบทต่าง ๆ โดยใช้องค์ประกอบด้านอักขรวิธีของคำมาช่วยในการอธิบาย เช่น การอธิบายคำพ้องเสียงว่าด้วยการใช้ “นำ” หรือ “นำเอก” คือมีรูปวรรณยุกต์เอก เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต อีกด้านหนึ่ง “หน้า” หรือ “หน้าโท” คือมีรูปวรรณยุกต์โท เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่มีชีวิตดังความว่า

อันหน้าโทใช้ที่มีชีวิต
หน้าหนุ่มสาวรื่นรวยสวายสำออง
นำบันนำบ้านทั้งนำโบถ
อีกนำหนวนนำร้อนผ่อนทวี

คือลิขิตหน้ามนุษย์สัตว์ทุกอย่าง
พระยาช้างหน้าผิงผิงถึงจะดี
ยาวถึงโยชนนำเมืองรุ่งเรืองศรี
เขียนนำเอกใช้ที่ไม่มีใจ

(กรมศิลปากร, 2566, น. 51-52)

คำอธิบายเรื่องการใช้ “หน้า-นำ” ตามแนวทางของพระยาศรีสุนทรโวหารมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้รู้ด้านภาษาและการศึกษาไทยที่ได้รับความรู้พื้นฐานมาจากรูปแบบเรียนของพระยาศรีสุนทรโวหาร ดังที่พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (2566, น. 44) ทรงอธิบายว่า “นักเรียนรุ่นเก่าอย่างข้าพเจ้ามักใช้นำเอกหน้าโทตามที่บอกไว้ในกลอนนี้”¹⁰

¹⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้คำ นำ และ หน้า ว่า หม่อมเจ้าประภากรบวรวิสุทธีวงศ์ เมื่อครั้งเป็นรองอธิบดีกรมศึกษาธิการ ทรงบัญญัติให้ใช้คำ หน้า กับคำนามศัพท์ และ นำ กับคำกริยา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2564, น. 81)

การชี้แจงแบบแผนการใช้คำยังพบว่าเป็นส่วนที่พระยาศรีสุนทรโวหารใช้เสริมความรู้จากการอธิบาย เช่น คำว่า “บวช-ผนวช” ที่หลังจากอธิบายคำแปลตามหลัก (ดังจะได้กล่าวต่อไป) ยังอธิบายแบบแผนการใช้คำที่ใช้แก่บุคคลต่างระดับ คือ บวช ใช้สำหรับบุคคลทั่วไป และ ผนวช ใช้สำหรับเจ้านาย ประกอบเข้าไป ความว่า

ตระกูลคำใช้แต่คำเพียงว่าบวช
เป็นชั้นสูงชั้นต่ำจำพิจารณา

ชั้นเจ้านายทรงผนวชใช้คำชาน
เรียกให้ต้องตามการอย่าก้าวเกิน

(กรมศิลปากร, 2566, น. 76)

3. การอธิบายคำโดยใช้หลักไวยากรณ์และหลักวิชาทางอักษรศาสตร์

พระยาศรีสุนทรโวหารยังใช้การอธิบายด้วยการใช้หลักความรู้ทางไวยากรณ์และความรู้ทางอักษรศาสตร์ จากการศึกษาพบว่ากลวิธีดังกล่าวมักใช้แก่คำที่มาจากภาษาอื่น โดยเฉพาะคำยืมจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่รับเข้ามาใช้ แล้วสร้างความสับสน เช่น พ้องกับคำในภาษาไทย มีความเปลี่ยนแปลงหรือแผลงไปจากคำเดิม พ้องกับคำยืมเอง ฯลฯ คำอธิบายสะท้อนให้เห็นว่าพระยาศรีสุนทรโวหารยึดหลักภาษาไทยตามแบบเดิมและหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีสันสกฤตมาอธิบาย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานของพระยาศรีสุนทรโวหารซึ่งเรียบเรียงตำราเกี่ยวกับคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตจำนวนหนึ่ง เช่น อนันตวิภาค (กรมศิลปากร, 2566, น. 21) สยามสาธก วรรณสาทิศ (พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), 2514) ฯลฯ การใช้หลักไวยากรณ์หรือหลักวิชาทางอักษรศาสตร์มาอธิบาย จำแนกออกได้ตามเนื้อหา ดังนี้

การกล่าวถึงรากศัพท์หรือที่มาของศัพท์ เป็นการอธิบายที่มาของคำศัพท์จากภาษาอื่น โดยมากเป็นคำบาลี นอกจากจะให้ผู้เรียนรู้ที่มาเป็นพื้นฐานแล้ว ยังใช้

จำแนกให้ต่างไปจากคำไทยที่พ้องกัน ตัวอย่างเช่น การอธิบายที่มาคำว่า ชิต ที่สะกดด้วยพยัญชนะ ต มาจากภาษาบาลี¹¹ ให้ต่างจาก ชิต ที่เป็นคำไทย

(๔๗) หนึ่งสองคำชิตชิตคิดให้ชอบ	จงประกอบที่จะใช้นั้นให้สม
ชิตตัวนี้ใช้ที่ว่าชิตชม	ระรินรมย์แนบชิตสนิทนาง
อิกนายชิตห่มแพรนายเวนสิทธิ์	คนที่ใกล้ชิดชิตไม่อาจขวาง
นาสาเสียเสียดสนิทชิดกับปราง	ชิตนี้ทางที่ใช้คำไทยตรง
ชิตสะกดตัวต่อพอสั่งเกิด	ในต้นเหตุคำบาปที่ประสงค์
คือพระยาไชยวิชิตคิดจาง	คำนับองค์สมเด็จพระพิชิตมาร
อนุชิตชาญไชยไม่ประจักษ์	จึงถามชักขุนพิชิตชลหาญ
อ้างไปถึงพระวิชิตชลธาร	สังเกตการคำว่าชิตสะกดต่อ

(กรมศิลปากร, 2566, น. 64)

นอกจากนี้ ยังมีคำที่อ้างมาจากภาษาเดิมเพื่อใช้แยกคำยืมออกจากคำไทย เช่น คำยืมภาษาบาลีที่ใช้พยัญชนะและตัวสะกดต่างกัน ได้แก่ “พาลตัวพลอสะกตมคธพากย์”¹² ที่มีความหมายว่า “คือคนก่อทุจริตจิตวาจา” “ภานภอมอนอใหญ่ใส่สะกด นี้มครคำขานสารนุสนธิ์” ที่มีความหมายว่า การสวด การท่อง (Rhys Davids & Stede, 2015, p. 501) และ “ภาร” ที่ใช้ในคำว่า โพธิสมภาร และ ภาระ ต่างจาก “พานสะกदनอไทยใช้นิยม” คือ “พาน” ที่เป็นคำไทยที่ใช้ในคำว่า “พูดพะพาน” และ “พานเงินพานทอง” (กรมศิลปากร, 2566, น. 64-65) เป็นต้น

คำที่รับมาจากภาษาอื่นและมืองค์ประกอบที่พ้องกันมากในภาษาไทยย่อมจำเป็นที่ผู้แต่งจะชี้ให้เห็นที่มาของศัพท์เพื่อใช้อธิบายคำให้ชัดเจน ตัวอย่างเช่น

¹¹ ชิต (Jita) แปลว่า ชนะ, ปราบ, เอาชนะ (conquered, subdued, mastered) (Rhys Davids & Stede, 2015, p. 284) ที่มาจากธาตุ ชิ แปลว่า ชนะ, มีชัย (หลวงเทพรัตนคุชัญญ์ (ทวี ธรรมชัย), 2494, น. 149)

¹² มคธพากย์ คือ ภาษาบาลี (พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), 2531, น. 210)

“หาร” ที่รับมาจากภาษาบาลีถึง 11 คำ ได้แก่ อาหาร บริหาร ทหาร สังหาร ประหาร
สมาหาร โวหาร บรรหาร อะวะหาร อภินิหาร และคุณหาร (กรมศิลปากร, 2566, น. 73)
ผู้แต่งจึงต้องอธิบายรากศัพท์บางศัพท์ เพื่อจำแนก “หาร” ออกเป็นลำดับให้ผู้เรียนเข้าใจ
ไม่สับสน ตัวอย่างเช่น การอธิบายรากศัพท์ของคำว่า ทหาร ที่มาจาก “ทหร” แปลว่า
คนหนุ่ม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2537, น. 355) เมื่อมาใช้ใน
ภาษาไทยใช้ว่า ทหาร

คำทหารก็เพนคำมะคะชะ	ทะหะระที่ท่านแปลว่าคนหนุ่ม
สำเนียงไทยใช้ยาวกล่าเคลือบคลุม	เรียกกันกลุ่มว่าทหารมนานมา
	(กรมศิลปากร, 2566, น. 74)

ตลอดจนการอธิบายรากศัพท์ของ สังหาร โดยระบุว่า หมายถึง “นำพร้อม”
มาจาก สั อุปสรรค แปลว่า พร้อม (หลวงเทพรัตนนุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), 2494, น. 14)
กับ “หาร” คือ หร ธาตุ แปลว่า นำไป¹³ (น. 431) เมื่อนำมาใช้เป็นภาษาไทยใช้ใน
ความหมายว่า นำ

ดับทสังหารแปลคำวนำพร้อม	แต่พูดน้อมมาข้างไทยใช้ว่านำ
ดังคำพูดสังหารผลาญชีวา	ก็คือนำชีวตรให้ปลิดปลง
	(กรมศิลปากร, 2566, น. 74)

เมื่อเข้าใจว่า หาร มีความหมายจากธาตุที่พระยาศรีสุนทรโวหารอธิบายคำ
แปลว่า นำไป แล้ว ศัพท์อื่น ๆ ก็เป็นศัพท์ที่เนื่องจากธาตุดังกล่าว เช่น สมาหาร แปลว่า

¹³ ธาตุ หร จำแนกไว้ 2 ความหมาย คือ 1. นำ, นำไป (หลวงเทพรัตนนุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), 2494, น. 431) และ 2. ถือเอา, ยึดเอา ซึ่งความหมายที่ 2 ยกตัวอย่างคำว่า สฬาโร แปลว่า สังหาร (น. 432)

“นำมาพร้อม, ชักนำมา” อะวะหาร แปลว่า “นำอย่างต่ำ, ลักขโมย” อภินิหาร แปลว่า “นำออก” ใช้กับบุญบารมีที่แสดงออก (คุณ)หาร แปลว่า “แบ่งนำลง, เลขหารที่แบ่งจำนวนตัวต้นลง” (กรมศิลปากร, 2566, น. 74-75) ฯลฯ

การอธิบายด้วยหลักมาตราตัวสะกด หรือ แม่อักษรภาษาไทย เป็นการใช้ความรู้ดังกล่าวมาจำแนกคำภาษาไทยและภาษาอื่นที่พ้องกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เรียนได้เคยเรียนมาแล้วในชุดแบบเรียนหลวง ตัวอย่างเช่น การอธิบายคำว่า กำ ก้าม ซึ่งจัดเป็น แม่ ก กา และ กรรม ซึ่งจัดเป็น แม่เกย

อันตัวกำกาสามัญหมด
หนึ่งก้ามมอการันตันนั้นก็ชุม
สำหรับใช้ในกลอนกกล้วน
เหมือนเจ้าก้ามซำเอาเค้ายูล
กรรมแม่เกยตัวมอมีร่อน
บอกให้ทราบบาปกรรมเช่นร่ำมา

ใช้แต่บทคำไทยไม่สุขุม
เห็นเคลือบคลุมข้างเปนบทมคธปน
ตามขะบวนแบบบังคับไม่สับสน
อ่านทุกคนแต่ไม่จำไม่ลำบาก
คำท่านสรรแต่มคธภาษา
อีกคำว่าเคราะห์กรรมก็จำเปน

(กรมศิลปากร, 2566, น. 53)

ตัวอย่างดังกล่าว จำแนกให้เห็นคำในแม่ ก กา ได้แก่ กำ ซึ่งเป็นคำไทย และ ก้าม แปลงมาจาก กรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในข้อความที่คัดมาจากร่องกาพย์พระไชยสุริยา ในแบบเรียนมูลบทบรรพกิจ ว่า “เจ้าก้ามซำเอา” (กรมศิลปากร, 2567ก, น. 133) อีกส่วนหนึ่งคือ กรรม เป็นคำในแม่เกย ตามหลักแม่อักษรในแบบเรียนจินตามณี ฉบับพระโหราธิบดี (กรมศิลปากร, 2561ข, น. 25) ¹⁴

¹⁴ จินตามณี ฉบับพระโหราธิบดี กำหนดแสดงคำที่แจกลูกด้วย “กรรม” (คำที่มี รร หัน และ ม เป็นตัวสะกด) จัดเป็นแม่เกย (กรมศิลปากร, 2561ข, น. 58)

การอธิบายการแผลงหรือการเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ เป็นการอธิบายให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของรูปศัพท์ที่ยืมมาจากภาษาอื่น ผู้แตงนำมาใช้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของคำที่ส่งผลให้มีรูปสะกดต่างกันออกไป หรือกลายเป็นอีกคำหนึ่ง โดยเฉพาะคำที่ออกเสียงเหมือน แต่มีรูปเขียนที่ใช้พยัญชนะต่างไปจากรูปเดิม ตัวอย่างเช่น ปราโมช ที่เปลี่ยนแปลงจาก “ช” ให้เป็นรูปศัพท์สันสกฤตว่า ปราโมทย ที่ใช้ “ทย” (กล่าวตามเนื้อหาในแบบเรียน ทั้งนี้ตัวสะกดดังกล่าวเป็นรูปปฏิภาณของคำยืมจากภาษาบาลีและสันสกฤตตามลำดับ)

(๗๔) คำที่ว่าปราโมนั้นเปนสอง	ตามทำนองในมคธภาษา
คือปราโมชปราโมทยสองวาจา	ใช้กันมาสองอย่างแต่ปางบรรพ
คำที่สองต้องเอาชะเปนพะยะ	โดยวิธีสะกະกะท่านจัดสรร
คำนี้แปลว่าบันเทิงรื่นเริงครัน	ชี้สำคัญตัวอย่างทางนิทัศน์

(กรมศิลปากร, 2566, น. 77)

ยังมีตัวอย่างที่อธิบายการแผลงให้เปลี่ยนเป็นพยัญชนะอีกรูปหนึ่ง เช่น “ภพ” ที่พระยาศรีสุนทรโวหารอธิบายแทรกไว้ว่า “ภพภพนี้บำฬิว่าภะวะ ท่านแปลภะวะไปเป็นพะแกลงไซ” (กรมศิลปากร, 2566, น. 57) หรือ “สมเพช” ที่มาจาก “สังเวช” หรือ “สัเวช” อธิบายการเปลี่ยนนิคหิตเป็นพยัญชนะ ม และเปลี่ยนพยัญชนะ ว เป็น พ ว่า “คือแผลงเอานิคหิตเป็นตัวมะ แล้วแปลภะวะเปนพะเสียด้วยหนา” (น. 90) ฯลฯ

อีกทางหนึ่ง ยังอธิบายการแผลงศัพท์เพื่อขยายความรู้ให้แม่นยำเกี่ยวกับที่มาของศัพท์ เช่น การอธิบายย้าว่า ธง ต้องใช้ “ธ ธนิต” เป็นพยัญชนะต้น โดยชี้แจงว่ามาจาก “ธะชะศัพท์” คือ “ธช” ในภาษาบาลี แล้วเปลี่ยนเสียงสระ อะ เป็น อุ เมื่อใช้ในภาษาไทยเป็นคำว่า “ธช” พร้อมทั้งยกคำอื่นที่ยืมจากภาษาบาลีด้วย ความว่า

ธะชะเปนคำเดิมท่านเดิมอุ	เช่นเขตพนวิหารอ่านขยาย
ชมพูนุทตัวอย่างอ้างพิปราย	ท่านใช้กลายอุอะสระไทย

(กรมศิลปากร, 2566, น. 85)

รวมถึง การอธิบายคำว่า ยวน ที่ยกประกอบในคำว่า “ยวนพ่าย” ว่ามาจาก “โยนก” ซึ่งตัดตัวสะกด “ก” ออก แล้วซ้ำแผลงสระ โ- เป็น “ว” (กรมศิลปากร, 2566, น. 57)

การอธิบายความหมายเดิมของศัพท์ ยังนำมาใช้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของความหมายคำยืมที่รับจากภาษาบาลีสันสกฤตเข้ามาใช้ในภาษาไทย ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้นกวีวิชาการในสมัยต่อมาเรียกว่า การกลายความหมาย¹⁵ ตัวอย่างเช่น “นิยม” ที่ในภาษาบาลี ความหมายว่า กำหนด¹⁶ ส่วนภาษาไทยใช้ในความหมายว่า ยินดี ความว่า

(๘๙) อีกคำหนึ่งซึ่งมาแต่มคธ	คือนิยมว่ากำหนดโดยประสงค์
ไม่ต้องกับความไทยใช้จ้านง	ต้องแบ่งลงสองส่วนควรพิจารณา
ส่วนหนึ่งสาธกยกเป็นบท	ฝ่ายมคธข้อลิตอย่างวิธการ
ส่วนนิยมอย่างไทยใช้มานาน	แต่พ้องพานกันกับพจน์บทพาฬี
[...]	
จะแปลว่ากำหนดก็ใช้ที่	ถ้าแปลว่ายินดีนั้นดูสม
พากย์สยามพากย์อื่นเข้ากลืนกลม	แยกนิยมออกเป็นสองทำนองความ
(กรมศิลปากร, 2566, น. 85)	

การอธิบายความหมายของศัพท์ในภาษาเดิมจึงชี้ให้ผู้เรียนทราบทั้งความหมายเดิมและใหม่ อนึ่ง อัสนี พูลรักษ์ (2568, น. 65) ให้ข้อสังเกตว่า การอธิบายความหมายเดิมของคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตกับความหมายที่ใช้ในภาษาไทยถือเป็นความรู้ที่แปลกใหม่ เนื่องจากยังไม่พบการอธิบายคำบาลีสันสกฤตลักษณะดังกล่าวในแบบเรียนในสมัยก่อนหน้า

¹⁵ ดูเพิ่มเติมใน บรรจบ พันธุเมธา (2518, น. 143)

¹⁶ นิยม แปลว่า ความกำหนดแน่ (นาคะประทีป, 2532, น. 224)

การอธิบายอักขรวิธีของภาษาเดิม เป็นการใช้ความรู้ทางภาษาบาลีมาช่วยชี้แจงให้ยึดตามรูปคำในภาษาเดิม เช่น คำที่เขียนตามแบบที่ผิดมาแต่เดิมคือ “พิธิ” ที่ไม่ให้เขียนว่า “พิทธี” เพราะใช้ตามศัพท์เดิมในภาษาบาลีว่า “วิธี” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2537, น. 706) ความว่า

(๖๗) หนึ่งพิธินั้นนี้ถูกแล้ว	อย่ายกใช้ให้มันแคล้วโลกลำ
บางคนเขียนทอเพิ่มเติมประจำ	จัดเพนคำเขียนผิดว่าพิทธี
เพราะผิดจากคำเดิมเต็มสกด	ในมคอเขียนคำวิธีนี้
ท่านแปลงวะไปเพนพะสระอี	จึงเขียนใช้ว่าพิธินั้นนี้คง

(กรมศิลปากร, 2566, น. 75)

จากกลวิธีการอธิบายที่ได้กล่าวมาข้างต้น แบบเรียนปรีชาพจนานาถแสดงให้เห็นว่าพระยาศรีสุนทรโวหารใช้กลวิธีการอธิบายเพื่อแก้ปัญหาการสะกดคำไทยให้ผู้เรียนเข้าใจได้มากที่สุด แต่ละคำล้วนแต่มีกลวิธีการอธิบายที่แตกต่างกัน ในการสอนคำบางส่วนของที่ต้องการอธิบายคำอย่างไม่ซับซ้อน ผู้วิจัยพบว่าผู้แต่งใช้เพียงกลวิธีอธิบายเดียวมาใช้อธิบาย ตัวอย่างเช่น การสอนคำที่เสียงคล้ายกัน คือ บัง บั๊ บ้าง และ บ้าง ใช้กลวิธีการยกคำขึ้นมาเทียบให้อ่านออกเสียงต่างกัน คือ “คำว่าบังแลบางอีกบังบ้าง ความก็ต่างจงวิจารณ์จะชานไซ” พร้อมยกตัวอย่างการใช้คำ คือ “บัง” ยกคำว่า บังแทรก บังสุริโยไท (คือ บังสุริย์) และปิดบัง “บาง” ยกคำว่า หนาบง และ “บาง” (หมายถึง ที่อยู่) เช่น บางพลัด บางช้าง ฯลฯ “บัง” ยกคำว่า กระบี่บังทอง กระบี่บังเงิน (คือ เครื่องหมายบอกยศ) เนื้อเป็นบังบัง มีดบังให้เป็นแผล “บ้าง” ยกคำว่า ว่าบ้าง ใบบ้าง บ้างก็ก้ม บ้างก็เงย ฯลฯ (กรมศิลปากร, 2566, น. 52) การประมวลคำที่พ้องหรือคล้ายกัน แล้วยกตัวอย่างการใช้คำที่ต่างความหมายและบริบทจึงทำให้จดจำความแตกต่างได้ นำไปสู่การสะกดให้ถูกต้องได้

อีกส่วนหนึ่ง ยังพบว่าพระยาศรีสุนทรโวหารเลือกใช้กลวิธีการอธิบายหลายประการมาผสมกัน เพื่อใช้อธิบายคำที่มีองค์ประกอบหรือความหมายซับซ้อนให้ผู้เรียนเข้าใจได้กระจ่างที่สุด ตัวอย่างเช่น การอธิบายคำว่า “พัก ภัคตร ภัคดี ภัคัช พรศ” ที่

เป็นคำที่มีเสียงพ้องกันถึง 5 คำ โดยยกคำขึ้นเทียบแล้วแสดงตัวอย่างการใช้ในลักษณะต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น “พัก” ใช้ในคำว่า หยุดพัก พักพล “ภักทร” ใช้ในคำว่า ผิวกษัตริ วรรณภักทร ภักทรพินล “ภักดี” ใช้ในคำว่า สวามิภักดี บำเรอภักดี มหาใจภักดี “ภักษ์” ใช้ในคำว่า ภักษาหาร ฯลฯ (กรมศิลปากร, 2566, น. 63)

นอกจากนี้ยังใช้กลวิธีอื่นมาใช้อธิบาย เช่น การชี้แจงคำ “พรรค” ด้านอักษรวิธีของคำคือ “สะกดคอมมีรอนัน” คือมีตัว รร (ร หัน) และใช้ ค เป็นตัวสะกด และชี้แจงความหมายว่า “แปลว่าพวกแล้วหมู่สำคัญ” ตลอดจนการใช้หลักวิชาทางอักษรศาสตร์มาอธิบายการเปลี่ยนแปลงตัวสะกดของคำว่า “ภักดี” ที่มาจาก “ภักติ” ในภาษาบาลี ส่วนรูปคำที่ยืมจากภาษาสันสกฤต ใช้ตัว “ก” เป็นตัวสะกด รับมาใช้ในภาษาไทยว่า “ภักดี” (กรมศิลปากร, 2566, น. 63) ดังตัวอย่างคำกลอนว่า

“คำมคธบทเดิมว่าภักติ
แผลงตัวตะไปเพนกะสระมี

ตามลัทธิสังสกฤษฏอักษรศรี
จึงกลายเป็นภักดีเช่นนั้น

(กรมศิลปากร, 2566, น. 63)

กลวิธีการอธิบายเพื่อแก้ไขปัญหาการสะกดคำไทยในแบบเรียนเรื่องนี้ จำแนกตามสาเหตุของปัญหาการสะกดคำไทยที่กล่าวไปข้างต้นได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางกลวิธีอธิบายคำที่เป็นปัญหาการสะกดคำไทย
ในแบบเรียนปรีกษาพจนานัด

สาเหตุของปัญหา	ลักษณะของคำที่เป็นปัญหา	การการยกคำขึ้นเป็นชุด พร้อมแสดงตัวอย่าง	การชี้แจงอักขรวิธี และแบบแผนการใช้คำให้ชัดเจน	การอธิบายคำตามหลักไวยากรณ์ และหลักวิชาทางอักษรศาสตร์
1. การสะกด คำผิดที่เกิดจาก คำมีเสียง พ้องกัน	คำพ้องเสียง	✓	✓	✓
	คำพ้องเสียงอักษรคู่		✓	
	คำที่มีรูปสะกดต่าง ไปแต่เสียงยังคงเดิม		✓	✓
2. การสะกด คำผิดที่เกิดจาก คำมีเสียง คล้ายกัน	คำที่มีเสียงสระ ต่างกันด้วย เสียงสั้น-ยาว	✓	✓	
	คำที่มีเสียง พยัญชนะต้นต่างกัน	✓	✓	
	คำที่มีเสียง พยัญชนะต้นหรือ วรรณยุกต์คล้ายกัน	✓	✓	
3. การสะกด คำผิดที่เกิดจาก รูปเขียนไม่สื่อ เสียงอ่าน	คำที่มีรูปเขียน ที่ไม่สื่อเสียง อ่านชัดเจน	✓	✓	

สาเหตุของปัญหา	ลักษณะของคำที่เป็นปัญหา	การการยกคำขึ้นเทียบเป็นชุด พร้อมแสดงตัวอย่าง	การชี้แจงอักขรวิธี และแบบแผนการใช้คำให้ชัดเจน	การอธิบายคำตามหลักไวยากรณ์ และหลักวิชาทางอักษรศาสตร์
4. การสะกด คำผิดที่เกิดจาก การอ้างอิง แนวเทียบผิด หรือสะกดผิด มาแต่เดิม	คำที่เขียนตามเสียงอ่าน ที่ผิด		✓	✓
	คำที่เขียนผิดอักขรวิธี มาแต่เดิม		✓	✓
5. การสะกด คำผิดที่เกิดจาก ความไม่รู้จัก หลักอักขรวิธี	คำยืมที่กำหนดรูปเขียน ตามอักขรวิธีในภาษาเดิม หรือแบบแผนที่ยึดถือ กันมาแต่เดิม		✓	✓
6. การสะกด คำผิดที่เกิดจาก คำมีเสียงอ่าน หรือความหมาย หลายอย่าง	คำที่ออกเสียง ได้หลายอย่าง	✓		
	คำที่มีความหมาย หลายอย่าง		✓	✓

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลวิธีการอธิบายคำไทยเพื่อปัญหาการสะกดคำ พระยาศรีสุนทรโวหารเลือกใช้วิธีการชี้แจงอักขรวิธีและแบบแผนการใช้คำมากที่สุด อาจเพราะเป็นแบบเรียนที่บรรจุคำสอนให้ผู้เรียนเข้าใจได้อย่างตรงไปตรงมา หยิบยก ประเด็นที่เป็นข้อสงสัย เช่น เรื่องวรรณยุกต์ เรื่องพยัญชนะและตัวสะกด เรื่องแบบแผน การใช้คำที่ยึดถือกันมา และเรื่องวิธีการใช้คำที่แตกต่าง ฯลฯ มาอธิบายได้ตามจุดประสงค์

ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้แก้ไขปัญหาการสะกดคำไทยหลายด้าน ทั้งนี้ยังพบว่า กลวิธีการอธิบายบางส่วนยังสอดคล้องกับสาเหตุของปัญหา เช่น ปัญหาการสะกดคำผิดที่เกิดจากความคล้ายของคำ ใช้วิธีการยกคำขึ้นเทียบเป็นชุดและแสดงตัวอย่างควบคู่กับชี้แจงอักขรวิธีและความหมาย ส่วนปัญหาที่เกี่ยวกับอักขรวิธีและความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปที่เป็นข้อเข้าใจผิดต่อความสับสนต่อการสะกดคำ หรือปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การสะกดที่ต้องเรียนรู้ ก็ใช้หลักไวยากรณ์หรือหลักวิชาทางอักษรศาสตร์มาช่วยในการอธิบายคำ ฯลฯ

จากที่ได้กล่าวมา การอธิบายในแบบเรียนปรีณำพจนานัตถ์นับเป็นผลดีที่ช่วยแก้ปัญหการใช้คำไทยให้อธิบายความได้ชัดเจนและเข้าใจมากยิ่งขึ้น ต่างไปจากความที่เคยสอนในแบบเรียนที่มีมาแต่เดิมซึ่งมักยกเพียงตัวอย่างคำรวมไว้ แต่ไม่ได้จำแนกให้เห็นว่ามีรายละเอียดอย่างไร ในแบบเรียนปรีณำพจนานัตถ์ เนื้อหาดังกล่าวก็ได้รับการประมวล เพิ่มเติมเนื้อหา อธิบายและวิพากษ์ให้เข้าใจยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การรวมคำที่คัดมาแล้วว่ามักสะกดผิดหรือน่าจะสับสนต่อการสะกดคำมารวมไว้ การจัดทำคำอธิบายที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐานให้พร้อมสรรพอยู่ในแบบเรียน การเน้นย้ำว่าเป็นรูปที่ควรใช้และรูปที่ไม่ควรใช้ให้จดจำ การให้เหตุผลเกี่ยวกับรูปสะกดที่ควรยึดถือ ฯลฯ

ตัวอย่างการอธิบายคำศัพท์ที่ชัดเจนยิ่งกว่าแบบเรียนเดิม เช่น การสอนเรื่องคำพ้องเสียง “พาน” ใน ศัพทอักษร ของแบบเรียนจินตามณี ฉบับพระโหราธิบดี กล่าวข้อความเพียง “บุญสมภาร หิมพานต์ นฤพาน นิรพาน นิพพาน สุพรรณอาชน ภารทอง” (กรมศิลปากร, 2561ข, น. 10) ซึ่งน่าจะต้องอาศัยครูช่วยอธิบายความแตกต่างจึงจะเข้าใจ ส่วนในแบบเรียนปรีณำพจนานัตถ์ รวบรวมคำพ้องเสียง “พาน” ขึ้นเป็น “พานทั้งหกยกข้อไขแถลง” โดยกล่าวอธิบายศัพท์ด้านอักขรวิธีและความหมายอย่างละเอียด ได้แก่ พาน พาล (สม)ภาร ภาณ (หิม)พานต์ และ (จักร)พาฬ อีกทั้งยังแทรกข้อควรจดจำเกี่ยวกับการใช้คำ เช่น คำว่า พานต์ มีแต่ที่ใช้ในคำว่า ป่าหิมพานต์ และให้ความหมายว่า ป่าที่มีน้ำค้างลงชุกชุม (กรมศิลปากร, 2566, น. 64-65) ซึ่งช่วยทำให้จดจำชุดคำพ้อง “พาน” พร้อมคำอธิบายได้เข้าใจยิ่งขึ้นที่จะนำไปสู่การสะกดคำได้อย่างถูกต้องและไม่สับสน

อีกด้านหนึ่งคือการแก้ไขคำอธิบายความที่ไม่กระจ่างชัดในแบบเรียนโบราณ ตัวอย่างเช่น การอธิบายปัญหาเรื่องการใช้ตัวสะกดว่า “บุญ” ที่ต้องใช้ “ญ” แทน “ณ” ซึ่งเคยปรากฏในแบบเรียนจินตามณี ฉบับจุลศักราช 1144 ที่อธิบายความในทางธรรมเทศนาว่าต้องใช้ “ญ” เนื่องด้วย ญ เป็น “พหูพจน์” อ้างเหตุว่า “อันว่าบุญนี้ย่อมอวยผลแก่สัตว์ทั้งหลาย” (กรมศิลปากร, 2561ก, น. 156) ซึ่งปัญหาดังกล่าวอาจจะยังอธิบายความไม่แน่ชัดนักหรือไม่เห็นผลในทางการอ่านเขียน ส่วนแบบเรียนปรีภพพจนานัดอธิบายความดังกล่าวโดยใช้หลักวิชาทางอักษรศาสตร์มาอธิบายว่าควรใช้ ญ ความว่า “จึงเขียนใช้ญอใหญ่เป็นตัวสกต” (กรมศิลปากร, 2566, น. 78) เนื่องจากเป็นคำที่ภาษาไทยรับมาจากภาษา “มคธ” หรือบาลี ส่วน ณ เป็นตัวสะกดแบบภาษาสันสกฤต (พิรัช สติดยุทธการ, 2566, น. 5) ฯลฯ

กลวิธีการอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับคำที่เป็นปัญหาต่อการสะกดจึงนับเป็นลักษณะเด่นของแบบเรียนปรีภพพจนานัดซึ่งเหมาะกับรูปแบบของการเรียนรู้เพื่อทบทวนภายหลังจากที่ได้เรียนรู้คำศัพท์ในเบื้องต้นมาแล้ว อันจะสร้างความแม่นยำในการสะกดคำไทยให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ซึ่งทักษะการใช้ตัวสะกดให้แม่นยำจากที่เคยปลูกฝังในโรงเรียนหลวงตามพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ต่อมาจึงได้กลายมาเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษาในหัวเมือง ดังสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกำหนดแบบจัดการศึกษาหัวเมือง สำหรับใช้วางรากฐานการศึกษาสำหรับวัดที่มีพระภิกษุเป็นครูประการหนึ่งคือ การแก้แบบที่ผิด ความว่า

การแก้แบบที่ผิด

12. การที่จะจัดนี้ จะแพร่หลายทั่วไป แบบใช้ตัวอักษรที่มีหลักฐานมั่นคง
ว่าใช้คลาดเคลื่อน ควรแก้ไขให้ถูกต้องเพื่อให้นักศึกษาเจริญขึ้น
(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2514, น. 12)

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการสะกดคำไทยและการอธิบายคำไทยในแบบเรียนเรื่องปรีณำพจนานดท์แสดงให้เห็นว่า ปัญหาการสะกดคำไทยเกิดจากสาเหตุ 6 ประการ ได้แก่ การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงพ้องกัน การสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงคล้ายกัน การสะกดคำผิดที่เกิดจากรูปเขียนไม่สื่อเสียงอ่าน การสะกดคำผิดที่เกิดจากการอ้างอิงแนวเทียบผิดหรือสะกดผิดมาแต่เดิม การสะกดคำผิดที่เกิดจากความไม่รู้จักหลักอักษรวิธี และการสะกดคำผิดที่เกิดจากคำมีเสียงอ่านหรือความหมายหลายอย่าง ซึ่งจำเป็นจะต้องแก้ไขด้วยการหยาบยักคำที่เป็นปัญหามาอธิบายให้เห็นชัดเจน ได้แก่ การอธิบายด้วยการยกคำขึ้นเทียบเป็นชุดพร้อมแสดงตัวอย่าง การชี้แจงอักษรวิธีและแบบแผนการใช้คำ และการนำความรู้ด้านหลักไวยากรณ์และหลักวิชาอักษรศาสตร์มาอธิบาย

การศึกษาแบบเรียนเรื่องปรีณำพจนานดท์ในด้านลักษณะของคำที่เป็นปัญหาต่อการสะกดคำและกลวิธีการอธิบายคำในครั้งนี้ ทำให้เห็นแง่มุมด้านภาษาและวรรณคดีที่ทรงคุณค่าของแบบเรียนเรื่องนี้ในฐานะวรรณคดีแบบเรียนไทย ได้แก่

ประการแรก แบบเรียนปรีณำพจนานดท์ตอบสนองแนวคิดสำคัญในยุคปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 ประการหนึ่ง คือ การแก้ปัญหาคำเขียนคำอย่าง “ผิดๆ ถูกๆ” แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับภารกิจของการจัดตั้งโรงเรียนหลวงที่ก่อตั้งขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อแก้ไขปัญหของเด็กที่รู้หนังสือแต่ยังไม่แม่นยำ ดังพระราชดำริความว่า “ที่รู้อยู่บ้างแต่ยังใช้อักษรเอกโทแลตัวสกตผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2553, น. 3) การหยาบยักคำที่มีปัญหาเกี่ยวกับการสะกดผิดมารวมไว้เพื่อวิพากษ์ให้ผู้เรียนรู้จักรูปที่ถูกต้องโดยตรงไปตรงมา รู้ความได้กระจ่างทันที ไม่ต้องชวนขวยลองผิดลองถูก ตลอดจนเกิดหลักอ้างอิงและความมั่นใจในการสะกดคำสอดคล้องกับบุตธิชัย มูลศิลป์ (2547, น. 84) กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาในยุค

การวางรากฐานปฏิรูปการศึกษาที่ได้จัดการศึกษาในโรงเรียนหลวงให้เป็นระบบแบบแผน โดยมุ่งจะผลิตคนให้ทันรับราชการเป็นสำคัญ

ประการที่สอง ผลการศึกษาลักษณะของคำที่เป็นสาเหตุของการสะกดคำผิดใน รัชกาลที่ 5 ตามที่ปรากฏในแบบเรียนปรีธนาพจนานถ์ สอดคล้องกับข้อสังเกตของดุษฎีพร ชานีโรศานต์ (2527, น. 101-104) กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาการสะกดการันต์ของคำไทย ซึ่งเน้นที่การเขียนภาษาไทยทั่วไป แสดงให้เห็นปัญหาการสะกดคำไทยที่ยังคงสืบเนื่องต่อมา จนถึงการใช้ภาษาไทยในปัจจุบัน ได้แก่ การเขียนคำผิดเพราะออกเสียงเหมือนกัน เช่น คำพ้อง คำที่เปลี่ยนแปลงรูปเขียนไปจากเดิม ฯลฯ การสะกดคำผิดเพราะเสียงต่างกัน เล็กน้อย เช่น คำที่มีเสียงคล้ายกัน ฯลฯ การสะกดคำผิดเพราะไม่รู้หลักเกณฑ์ในการเขียน การสะกดคำผิดเพราะใช้แนวเทียบผิด รวมถึงการสะกดคำผิดเพราะเขียนตามเสียงที่อ่าน ทั้งนี้ มีคำที่ปรากฏว่านำมาสอนในแบบเรียนปรีธนาพจนานถ์ แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นปัญหาในเวลาต่อมา คือ คำพ้องเสียงอักษรคู่ (ในลักษณะคำเอกโทษ-โทโทษ) คำที่สะกดผิดกันมาแต่เดิม คำพ้องรูปที่มีเสียงอ่านสองแบบและคำยืมที่กลายความหมายไปจากภาษาเดิม อาจเป็นเพราะคำบางคำที่เคยสอน กลายเป็นคำพ้องสมัยที่ไม่ใช่ โดยทั่วไป หรือเป็นรูปที่ได้รับการสั่งสอนปลูกฝังจนไม่เป็นปัญหาต่อมาอีก นอกจากนี้ การศึกษาครั้งนี้ยังทำให้เห็นแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการอธิบายที่สัมพันธ์กับ ปัญหา เช่น การยกคำขึ้นเทียบพร้อมแสดงตัวอย่างที่ใช้อธิบายคำคล้ายหรือคำพ้องรูป การอธิบายอักษรวิธีหรือการใช้ความรู้ทางอักษรศาสตร์มาอธิบายคำยืมที่ต้องมีหลักเกณฑ์ในการเขียน ฯลฯ

ประการที่สาม การแต่งแบบเรียนปรีธนาพจนานถ์เป็นการแต่งโดยใช้รูปแบบ คำประพันธ์เป็น “กลอนเพลงยาว” ที่พบในแบบเรียนโบราณ เช่น ปธานุกรม (แบบเรียน ภาษาไทยสมัยรัชกาลที่ 4) (กรมศิลปากร, 2564) ฯลฯ การสืบทอดรูปแบบคำกลอน ใช้ประโยชน์จากลักษณะของร้อยกรองไทยที่ช่วยให้จดจำคำอธิบายได้แม่นยำ โดยเฉพาะ คำอธิบายคำที่มีจำนวนหลายข้อ มีคำที่เกี่ยวข้องนำมาอธิบายเชื่อมโยงกันได้หลายคำ ตลอดจนยังใช้ประโยชน์จากการแต่งเป็นกลอนในการบันทึกสารบางอย่างที่ไม่อาจบันทึก

ในแบบเรียนความเรียง เช่น ข้อความแสดงการดำเนินผู้เขียนผิด ข้อความยกตัวอย่างที่เป็นเรื่องราวได้มาก การใช้สัมผัสในมาช่วยสอนเรื่องคำพ้องรูปบางคำ ฯลฯ นอกจากนี้ยังนำพิจารณาว่า การบันทึกคำอธิบายเป็นคำกลอนส่งผลให้ตัวบทของแบบเรียนสามารถรักษา คำอธิบายที่เป็น “ฉีกปาก” ของพระยาศรีสุนทรโวหารไว้ได้ครบถ้วนและสืบทอดได้นานกว่า แบบเรียนความเรียง เพราะจะต้องพิมพ์หรือเรียนต่อเนื่องตลอดทั้งเรื่องด้วยตัวบทเดิม แต่หากเป็นแบบเรียนความเรียงก็อาจมีการแก้ไขปรับปรุงให้ต่างออกไปได้ในภายหลังอีกทางหนึ่งด้วย สิ่งที่เป็นข้อยืนยันคือแม้ในเวลาต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการ มีการใช้แบบเรียนเร็วแทนแบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร แต่แบบเรียนเรื่องปรีชาพจนานต์ยังคงมีการพิมพ์แจกจ่ายให้แก่โรงเรียนต่าง ๆ ใช้เรียนสืบต่อมา

ประการที่สี่ แบบเรียนแสดงให้เห็นการสร้างสรรคแนวทางการแต่งแบบเรียนภาษาไทยอย่างใหม่ คือ การประมวลคำที่เป็นปัญหาต่อการสะกดคำมาไว้รวมกัน การวิพากษ์ข้อผิดพลาดจากแบบเรียนให้เห็นอย่างตรงไปตรงมา การให้คำอธิบายและตัวอย่างไว้พร้อมในแบบเรียนอย่างละเอียด การแทรกข้อความชื่นชมการเขียนถูกต้องและติเตียนการเขียนผิดพลาด การขยายคำศัพท์ด้วยการยกนิทานมาเล่าแทรก รวมถึงการจัดลำดับเลขหน้าและเลขบรรทัดในการพิมพ์ สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของการแต่งแบบเรียนที่มีเป้าหมายใหม่ในการจัดระบบความรู้ด้านศัพท์ภาษาไทย ระบบการเขียนอ่านตามหลักอักขรวิธี รวมถึงแบบแผนของการให้คำอธิบายคำศัพท์และเนื้อหาอย่างชัดเจนและเป็นเอกภาพ

ประการที่ห้า แบบเรียนปรีชาพจนานต์ยังแสดงให้เห็นความรู้และความคิดเห็นเรื่องภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ผู้ได้รับการยกย่องเป็น “ศาลฎีกาในเรื่องภาษาไทย” (พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, 2566, น. 36) มีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ เป็นผู้ที่รักษาความรู้เกี่ยวกับหลักภาษาไทยแบบชนบ ดังจะเห็นได้จากการสืบทอดความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยตามแบบเรียนโบราณมาอธิบายปัญหา และการอ้างที่มาของคำไทยที่สัมพันธ์กับภาษาบาลีสันสกฤต โดยยังไม่ปรากฏการใช้หลักภาษาศาสตร์ตามแบบตะวันตกเข้ามาอธิบาย อีกประการหนึ่งคือเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการ

สร้างมาตรฐานภาษาไทยในช่วงเวลาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ได้แก่ การสังเกตคำที่เห็นว่าสะกดผิดพลาดหรืออ่านคลาดเคลื่อน การให้ความสำคัญกับรูปสะกดที่สัมพันธ์กับเสียงอ่านอย่างเป็นระบบ รวมถึงการใช้ตัวอย่างหรือแบบแผนการใช้คำมายืนยันข้อวินิจฉัย แนวความคิดของพระยาศรีสุนทรโวหารบางส่วนจึงเป็นรากฐานด้านภาษาและวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดมาสู่ปัจจุบัน

ประการที่หก แบบเรียนสะท้อนให้เห็นความคิดด้านการกำหนดอักขรวิธีสะกดคำไทยที่เปลี่ยนแปลงไป แต่เดิมที่บรรยากาศของการเขียนภาษาไทยในช่วงเวลาก่อนหน้ารัชกาลที่ 4-5 การสะกดคำด้วยรูปเขียนที่หลากหลายไม่ได้รับการนำมาวิพากษ์ให้เห็นว่าเป็นข้อบกพร่อง เนื่องจากรูปแบบการเขียนคำไทยตามอัตวิสัยหรือภูมิความรู้ของผู้บันทึกในสมุดไทยและเอกสารอื่น ๆ สามารถพบได้โดยสามัญ ดังที่พีระ พนารัตน์ (2563, น. 39) เสนอว่าเป็นความหลากหลายของรูปสะกดและอักขรวิธีในเอกสารโบราณก่อนที่จะมีการกำหนดมาตรฐาน กระทั่งเมื่อเข้าสู่การแต่งแบบเรียนภาษาไทยเพื่อใช้ในโรงเรียนหลวง จึงเกิดมุมมองต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวว่าเป็นปัญหาต่อการสะกดคำไทย นำไปสู่การนำคำดังกล่าวมาประมวลและชำระสะสางเป็นแบบเรียนเรื่องปรีดาพจนานัด เพื่อให้ผู้เรียนจดจำแบบที่ตรงกันและมีหลักฐาน ทั้งยังเกิดเป็นมาตรฐานของการสะกดคำไทยขึ้น ทั้งนี้ แม้แบบเรียนภาษาไทยยุคก่อนหน้าจะปรากฏการสอนให้สะกดคำให้ถูกต้อง เช่น จินตามณี ฉบับพระโหราธิบดี ได้รวบรวมคำบาลีสันสกฤตที่สะกดด้วย ส ศ และ ษ มาไว้ (กรมศิลปากร, 2561ข, น. 16-17) เพื่อให้รู้จักว่าความหมายและการสะกดคำยืมเหล่านั้นเป็นอย่างไร ฯลฯ แต่การสอนคำในแบบเรียนปรีดาพจนานัดมีแนวคิดที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เพราะไม่ได้รวมเฉพาะศัพท์เขียนยากหรือคำยืม แต่มุ่งจะคัดเลือกและรวบรวมเฉพาะคำที่มักสะกดผิดที่มีทั้งคำยืม คำใช้ทั่วไป คำพ้อง ฯลฯ มารวมไว้ และวิพากษ์คำที่มีลักษณะดังกล่าวให้ชัดเจนให้ผู้เรียนรู้จัก “แบบที่ผิด” และ “แบบที่ถูก” อีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้เกิดการระมัดระวังและปรับความรู้ให้ตรงกับความประสงค์ของผู้แต่ง

ประการสุดท้าย มีข้อควรพิจารณาว่า เมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการแต่งแบบเรียนปรีดาพจนานัดเพื่อใช้สอนในโรงเรียนหลวงในรัชกาลที่ 5 (กรมศิลปากร, 2566,

น. 47) ที่มุ่งสอนอักขรวิธีภาษาไทยที่เป็นแบบแผน เพื่อใช้เป็นความรู้ในการทำราชการต่อไป รวมถึงเนื้อหาของแบบเรียนที่สอดคล้องกับแบบแผนการใช้ภาษาของหลวง เช่น เนื้อหาที่สอดคล้องกับประกาศเรื่องการใช้ถ้อยคำในราชกิจจานุเบกษา¹⁷ ตลอดจนบทบาทของพระยาศรีสุนทรโวหารที่มีหน้าที่สำคัญทางอักษรศาสตร์ในรัชกาลที่ 5 เช่น ตรวจคัดสอบทานหนังสือข้างที่ คัดนามกรมเจ้านาย ตรวจแก้ไขข้อเขียนและกวีนิพนธ์สำคัญในรัชกาล (กรมศิลปากร, 2567ก, น. 71-75) ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่า อักขรวิธีของคำไทยในแบบเรียนปรีธนาพจนานต์ คืออักขรวิธีสำหรับใช้ในหนังสือทางราชการในรัชกาลที่ 5

สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการจัดระบบอักขรวิธีขึ้นในรัชกาลที่ 5 น่าจะเป็นไปเพื่อจัดมาตรฐานของทางราชการ โดยเฉพาะด้านการจัดการศึกษา มีการสอนภาษาไทยของโรงเรียนหลวง อีกประการหนึ่งคือ ด้านการปฏิบัติราชการ เป็นการวางรากฐานความรู้ที่สำคัญของ “วิชาหนังสือไทย” ที่ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นในรัชกาลที่ 5 ดังที่มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของวิชาหนังสือว่า “วิชาหนังสือไทยในเวลานี้เป็นเวลากำลังต้องการ” เนื่องด้วยมีหนังสือฎีการาชการเข้ามาถวายมากขึ้นยิ่งกว่าในรัชกาลก่อน (กรมศิลปากร, 2510, น. 29-30) ซึ่งจะเป็นความรู้ที่ใช้เรียนวิชาการและปฏิบัติราชการในเวลาดังกล่าว นอกจากนี้ ความแม่นยำในการเขียนยังมีผลให้ข้าราชการและประชาชนเข้าใจและเชื่อมั่นต่อข้อราชการ ดังเช่นแนวคิดเรื่องการลงประกาศทางราชการตีพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาที่สืบเนื่องมาแต่รัชกาลที่ 4 เพื่อไม่ให้เชื่อถือนจากหลักฐานที่ไม่น่าเชื่อถือ เช่น “กระดาศไทยที่คัดลอกกันเขียนผิด ๆ ถูก ๆ” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, 2540, น. 22)

อักขรวิธีในแบบเรียนปรีธนาพจนานต์ส่วนหนึ่งอาจพัฒนามาเป็นอักขรวิธีไทยของทางราชการในเวลาต่อมา ดังที่ปรากฏใน “พจนานุกรม : ลำดับแลแปลศัพท์ที่ใช้ในหนังสือไทย” ของกรมศึกษาธิการที่จัดทำในช่วงพุทธศักราช 2427 มีคำศัพท์ที่สอดคล้อง

¹⁷ ตัวอย่างเนื้อหาเรื่องการใช้คำที่สอดคล้องกับราชกิจจานุเบกษา เช่น พาย-กาย (กรมศิลปากร, 2566, น. 66; ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, 2540, น. 204) คัมภีร์-คำภีร์ (น. 77; น. 169) ฯลฯ

กับความหมายที่สอนอยู่ในแบบเรียนปรีณำพจนานัดล เช่น ความหมาย “หน้า” ให้ความหมายว่าหน้าของสิ่งที่เรียกชื่อและมีชีวิต (กรมศึกษาธิการ, 2434, น. 243) ตรงกับในแบบเรียนที่สอนให้ใช้ “หน้าโท” กับหน้าของสิ่งมีชีวิต (กรมศิลปากร, 2566, น. 51) รวมถึงรูปศัพท์คำว่า “บาญชี” (กรมศึกษาธิการ, 2434, น. 263) ตรงกับในแบบเรียนสอนให้จดจำว่าใช้คำว่า “บาญชี” ต้องใช้ “บาญ” ที่เป็นเสียงยาว คือ “ที่คำยาวท่านกล่าวว่า บาญชี” (กรมศิลปากร, 2566, น. 61) ฯลฯ อีกทั้งอักขรวิธีที่พระยาศรีสุนทรโวหารสอนในแบบเรียนส่วนหนึ่งได้พัฒนามาสู่การจัดทำพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ดังพบว่าพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2493 ซึ่งมีความประสงค์เพื่อให้เป็นอักขรวิธีที่เป็นแบบฉบับของการเขียนหนังสือไทยที่ใช้ในราชการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2507, น. (จ)) ระบุว่า ใช้แบบเรียนปรีณำพจนานัดลเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่ใช้อ้างอิง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2507, น. 8) จากมูลเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่น่าศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงของอักขรวิธีไทยในครั้งปฏิรูปการศึกษาต่อไป

แบบเรียนปรีณำพจนานัดล แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางอักษรศาสตร์ก็เป็นภารกิจที่ต้องปฏิรูปให้ทันสมัย โดยเฉพาะการจัดให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน รักษา रूपเขียน และเสียงอ่านให้มั่นคง และมีคำอ้างอิงที่ชัดเจนเป็นหลักฐาน เพื่อประโยชน์ต่อการฝึกหัดเข้ารับราชการและจัดการศึกษาให้เป็นแบบแผนของราชอาณาจักร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. (2504). *ภาษาไทย เล่ม 2*. พระนคร: คลังวิทยา.

กรมศิลปากร. (2510). *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417- พ.ศ. 2453)*. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หิญาปากเกร็ด
กองสัมมาอาชีวะสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์. (ธนาคารแห่งประเทศไทย
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว. ทองเถา ทองแถม ณ อยุธยา
วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 18 ธันวาคม พุทธศักราช 2510)

กรมศิลปากร. (2540). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กอง
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2561ก). *จินตมณี ฉบับความแปลก ฉบับพระเจ้าบรมโกศ ฉบับจุลศักราช
1144*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2561ข). *จินตมณี เล่ม 1 และ จินตมณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2564). *ปทานุกรม และ อักษรนิติ* (แบบเรียนไทยสมัยรัชกาลที่ 4)
กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (กรมศิลปากร กระทรวง
วัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2564)

กรมศิลปากร. (2565). *นามพรรณพฤกษา สัตวาวชิรา และนิติสารสาธก*. กรุงเทพฯ:
สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
พิมพ์เผยแพร่เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2565)

กรมศิลปากร. (2566). *ปกรณัมพจนานัตถ์ และ อนันตวิภาค*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์. (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่เนื่องใน
วันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2566)

กรมศิลปากร. (2567ก). *แบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)*.
กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2567ข). *อุโฆษพจน์ คำกลอนพิศาลการันต์ และ ฉันทวิภาค*. กรุงเทพฯ:

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

พิมพ์เผยแพร่เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2567)

กรมศึกษาธิการ. (2434). *พจนานุกรม : ลำดับแลแปลศัพท์ที่ใช้ในหนังสือไทย*. พระนคร:

ศึกษาพิมพ์การ.

กาญจนา นาคสกุล. (2541). *ระบบเสียงภาษาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4 แก้ไขปรับปรุง).

กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จันทบุรีรัตนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2537). ปทานุกรม บาฬี ไทย อังกฤษ

สันสกฤต (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

คุชฎิพร ขำนิโรศนandt. (2527). ปัญหาการใช้ภาษาไทย. ใน *รวมบทความเรื่องภาษาและ*

อักษรไทย (น. 89-120). กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์

กรมศิลปากร. (พิมพ์เผยแพร่เนื่องในโอกาสฉลอง 700 ปี ลายสือไทย

พุทธศักราช 2526)

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2480). *ประวัติสังเขปแห่งการ*

จัดการศึกษาปรัญญันแห่งประเทศสยาม ภาคที่ 1 (พ.ศ. 2414-2434). ม.ป.ท.

(พิมพ์ในงานปลงศพ หม่อมหลวงใหญ่ ดิศกุล ในสมเด็จพะเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2480 ณ วัด

มกุฎกษัตริยาราม)

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ,

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2564). *สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 8*.

นนทบุรุษ: ต้นฉบับ.

นววรรณ พันธุเมธา. (2554). เรื่องยุ่ง ๆ เกี่ยวกับอักษรควบ. *ราชบัณฑิตยสถาน*, 36(4),

553-563.

นาคะประทีป. (2532). ปาลี-สยาม อภิธาน (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัย,

นิยะดา เหล่าสุนทร, ฆัณฎานาถ สังขประดิษฐ์, จันทวรรณ อนันตประยูร, ปฐม หงษ์สุวรรณ, พงษ์ภิญโญ แม้นโกศล, พรสวรรค์ อัมรานนท์, พิมพ์กา จาตเลน, พิมพ์พรรณ ไพบูลย์ห้วงเจริญ, พิสิทธิ์ กอบบุญ, มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา, สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ และสิริวรรณ วงษ์ทัต. (2543, 23-24 มีนาคม). *ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาจากแบบเรียนภาษาไทยและตำราพิไชยสงคราม* [เอกสารนำเสนอ]. การประชุมเชิงวิชาการ ปีที่ 2 โครงการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาจากหลักฐานด้านวรรณคดี ทูลส่งเสริมกลุ่มวิจัย-เมธีวิจัยอาวุโส สกว. พุทธศักราช 2540, ห้องประชุม 10 อาคารสารนิเทศ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน.

บรรจบ พันธเมธา. (2518). *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญเตือน ศรีวรพจน์. (2564). *อธิบายจินตามณี และจินตามณี ฉบับนายมหาใจภักดี ฉบับพญาธิเบศ*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ปรมาณูชิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, เดชาติตร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา และภวเนตรนรินทรฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. (2533). *คำอุษฏี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (พิมพ์เป็นที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนายเกรียง กิริติกร ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ วันเสาร์ที่ 22 ธันวาคม 2533).

ประเสริฐ ตันติเสนาะ. (2548). *การวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในตำราภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ปรียัติธรรมธาดา, พระยา. (2562). *โบราณศึกษา*. ใน *วันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2562 และโบราณศึกษา* (น. 69-165). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ปรียัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์), พระยา. (2551). *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่น. (2514). *ประชุมปาฐกถา ของ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์*. ธนบุรี: ไทยเทอดธรรม.

พิทยาลงกรณ์, พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่น. (2566). คำนำ. ใน *ปฏิรูปพจนานุกรมและอนันตวิภาค* (น. 33-45). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์เผยแพร่เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช 2566)

พิรัช สติยยุทธการ. (2566, 10 สิงหาคม). *ปฏิรูปพจนานุกรม : แบบเรียนสมัยรัชกาลที่ 5 ว่าด้วยการใช้คำไทย* [เอกสารนำเสนอ]. การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง แบบเรียนรัตนโกสินทร์, ห้องประชุมใหญ่ หอสมุดแห่งชาติ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร.

พระ พนารัตน์. (2563). หนังสือตัวเขียนลิลิตพระลอ ฉบับหลวงสรวิจิต (หน) ชำระ พุทธศักราช 2321 : ความสำคัญที่มีต่อการศึกษาลิลิตพระลอ. *ภาษาและวรรณคดีไทย*, 37(2), 37-75.

มหาสิทธิโวหาร (ห้วง อาจารย์ยางกูร), หลวง. (2438). *ศรีสุนทรานุประวัติ*. พระนคร: บำรุงนุกุลกิจ. (พิมพ์แจกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารย์ยางกูร).

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 2). (2540). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2507). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2493* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2514). *ประมวลพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส “การศึกษา”*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2547). *การปฏิรูปการศึกษาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 150 ปี พุทธศักราช 2546)
- ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), พระยา. (2514). *สยามสาธก วรรณสาทิศ*. พระนคร: พระจันทร์.
- ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), พระยา. (2567). *วิธีสอนหนังสือไทย. ใน แบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) (น. 89-100)*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- สุนันท์ อัญชลีกุล. (2548). *การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย : รายงานผลการวิจัย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. <https://doi.org/10.58837/CHULA.RES.2005.70>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *การปฏิรูปการศึกษาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 150 ปี พุทธศักราช 2546).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *ปัญจมรัช และฉัฐราชกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- อัสนี พูลรักษ์. (2568). *สามภาษามาบรรจบ: ศาสตราจารย์ ดร.คุณบรรจบ พันธุเมธา กับการสร้างองค์ความรู้ด้านภาษาบาลีและสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อิงอร สุพันธุ์วนิช และภาสพงศ์ ผิวพอใช้. (2560). โครงการ “พัฒนาการรูปแบบวิธีสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน”. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- เทพรัตนานุกิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), หลวง. (2494). ธาตุบุปผีปิกา หรือ พจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาตุ ประกอบด้วยหลักไวยากรณ์ชั้นสูง (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระ. (2531). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.

ภาษาต่างประเทศ

- Rhys Davids, T. W. & Stede, W. (2015). *Pali-English Dictionary*. Delhi: Motilal Banarsidass.